

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עידה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

החודש תשי"ז (חלק א)

הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם רִאשׁ חֲדָשִׁים

• במדרש: לא מצא הקב"ה זכות שינאלו, עד שמצא זכותם של משה ואהרן • הנם הראשון מכלל הגאולה, הוא מה שהראה הקב"ה למשה דמות הלכנה בדרך גם • מקור לדברי רמב"ם דהראה לו הקב"ה דמות לבנה כמראה הנבואה • במדרש: המולד היה אז בחצות היום ביום ד' בשבת • במדרש: משה רבינו רצה לעשות ר"ח מבעוד יום, ואמר לו הקב"ה שיתחיל בתחילת ליל ה' בשבת • כשמגיע זמן המיועד לגאולה, אינו מתעכב אפילו לרגע אחד • באור החיים הק': ביאור למה המתין הקב"ה מלהביאם להר סיני, ומלהודיע להם זמן וענין קבלת התורה, עד חודש סיון • כל סברא ודעת נכונה בתורה, שהיא למעלה משכל האדם לפי טבעו, הוא בחינת נבואה ורוח הקודש •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ה לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדשו - קונטרס שבו (חלק א) 27 מינוט מתוך 56 קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו:

929-522-1515

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

דרוק 1 דערנאך 326 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 1 → 4 → 5 → 17.1

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יואל קרויס הי"ו (בר שמואל)

לנישואי בתו - עב"ג החתן יצחק יודא נ"י

בן הר"ר חיים יוסף שטערן הי"ו

הר"ר ליפא ווייס הי"ו

אשר עומד על הפקדים בעיר לאנדאן בהפצת לשון קדשו של רביה"ק ז"ע

לאירוסי בתו - עב"ג החתן יודא נ"י

בן הר"ר אברהם יאעפאווויטש הי"ו

הר"ר יעקב אליעזר שווארטץ הי"ו

לרגל הולדת בתו למז"ט

יובה לגדלה ולחגבה לתורה לחופה ולמעשים טובים
והזמן נמא להכיר לו טובה על השותיו הנבונת מירי שבע בשבוע

הר"ר יואל הארטמאן הי"ו

לאירוסי בנו החתן חיים יודא נ"י - עב"ג בת

הר"ר מרדכי צבי דוד גאטליעב הי"ו

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

הרה"ח מו"מ באהבת תורה ויראת שמים, בעל מדות מעולות,
התאבק בעפר רגלי רביה"ק ז"ע ודבוק בו בכל נימו נפשו

רבי משה אריה ז"ל ווייס

ב"ר אליעזר ליפמאן ז"ל

נפטר כ"ט אדר תשנ"ו

ולע"נ הרה"ק רבי שלמה ב"ר דוב צבי הכהן זי"ע

בעל תפארת שלמה - יומא דהילולא כ"ט אדר תרכ"ו

הרב הגאון מרביץ תורה בעיר האלמון,
מתלמודי רביה"ק ז"ע בעיר סאטמאר

רבי זאב ז"ל הי"ד פּעפּער

ב"ר משה ז"ל

נעקד על קידוש השם בשנות הועם בשנת תש"ד
ונקבע הארציט על ידי רבינו זי"ע ליום כ"ט אדר

האשה החשובה והצנועה, עורדת וחוקה לבבות,
נשברות, צפייה לביאת המשיח היה שגורה על פיה,
תמיד התפללה שצאצאיה ילכו בדרך ישרה

מרת יהודית ע"ה כ"ץ

ב"ר חנוך ז"ל ווידער

אשת הרה"ח ר' אברהם הכהן ז"ל

שקבה לן חיים כ' אדר תשפ"ה

רחמי רחמי

האשה הישישה בעלת צדקה וחסד, שאפה לחזק
לבוש בגדי צניעות, שפכה נפשה באמירת תהלים,
כל שאיפתה היתה לגדל צאצאיה לתורה ומצות

מרת פערל ע"ה מארמארשטיין

ב"ר שמשון ז"ל

אשת הרה"ח ר' יהושע הלוי ז"ל

נפטרה כ"ט אדר א' תשפ"ב

האשה החשובה מרת
יכט ע"ה שפיטצער

ב"ר יעקב ז"ל

נפטרה כ"ח אדר תשפ"א

האשה החשובה מרת
לאה ע"ה נירערמאן

ב"ר בן ציון ז"ל

אשת הרה"ח ר' צבי אלימלך ז"ל

נפטרה ב' ניסן תשס"ד

האשה החשובה מרת
בילא ע"ה גוטמאן

ב"ר פנחס ז"ל

אשת הרה"ח ר' יצחק ז"ל

נפטרה א' ניסן תשל"ח

הרב החסיד רבי
זאב ז"ל ראזענפעלד

ב"ר צבי ז"ל

נפטר כ"ה אדר ב' תשע"ט

קושיות ודקדוקים בפרשת החודש

ט

קושיא ה

לכאורה מיותר תיבת 'לאמר', שהרי אחר כך אמר דברו אל כל עדת ישראל

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְגו' לֵאמֹר וְגו' דְּבַרְוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל [לאמר] וְגו'. [לכאורה מכיון שנאמר דברו וְגו'] איז דאך איבעריג דער 'לאמר'.

י

ובמכילתא מפרש: 'לאמר', צא ואמור להם מיד. וצריך ביאור למה דוקא במצוה זו הוזכר לאומרה 'מיד'

[נאך] דער מכילתא זאגט^א, 'לאמר', צא וַאֲמֹר לָהֶם מִיד. ס'שטייט נאכאַמאַל לֵאמֹר, ער האָט זיי אָנגעוואָרענט [למשה ואהרן] צו זאָגן 'באַלד'.

ה) ברויך מען פאַרשטיין וואָס עפעס פונקט דאָ אָט האָט ער זיי געוואָרנט זיי זאָלן זאָגן 'תיכף'.

יג

קושיא ח – מתוך הדרוש

[ובשמות רבה (טו, ג) איתא, דבר אחר תחדש ה'ה לכם, הרא הוא דכתיב (וכר' ד, יד) אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי הַיָּצֶהָר הַעֲמִידִים עַל אֲדָוָן כָּל הָאָרֶץ. אמר רבי לוי, מלמד שהיה הקב"ה חוזר ומבקש באיזה דבר לנאול את ישראל, ולא היה מוצא, עד שמצא זכותו של משה ושל אהרן, והיא עמדה להם, הרא הוא דכתיב אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי הַיָּצֶהָר וכו'. אמר הקב"ה, ה'יין לישראל שינאלי בזכות משה ואהרן, לכך נאמר וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן.]

ח) ויש להבין האיד נרמז בזה הפסוק ענין זכות משה ואהרן שעמדה להנאולה, דהלא לכאורה מיירי פסוק זה בענין מצות קידוש החודש, ולא בענין הנאולה עצמה]. (הקושיא בדברי רבינו, להלן באות סב-סג)

יד

קושיא ט

במכילתא וברש"י, שנתקשה משה על מולד הלבנה עד שהראה לו הקב"ה, ואמר לו כְּזֶה רָאָה וְקִדַּשׁ

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים, [שטייט] אין די מכילתא^ב – [און] רש"י^ג ברענגט עס צי – לפי שנתקשה משה במולד הלבנה, ביו הקדוש ברוך הוא האָט אים געוויזן 'כְּזֶה', כְּזֶה רָאָה וְקִדַּשׁ.

טו

ויש להבין דהלא משה רבינו השיג הכל, ולמה נתקשה כאן במולד הלבנה. ובפרט שהרי אנו רואים שכל חכמי הדורות הבינו וידעו זאת, וגם כל אדם כשר להעיד על זה, ואם כן במה נתקשה משה באותה שעה

ט) (ויש להבין) וואָס עפעס איז ער דאָ נְתַקְשָׁה געווען, (והלא) משה רבינו האָט דאָךְ אַלעס פאַרשטאַנען, (ער האָט) אַלעס משיג געווען.]

טז

[ובפרט שהרי] יעדערער קען דאָס וויסן. נאָך מער, [סיי] וואָסערע עֲדִים [מתקבלים לעדות החודש, שראו את הלבנה, ואפילו אנשים פשוטים. ומה קישויי הבנה יש בדבר].

^א במכילתא פרשת בא (בהקדמה, אות ח): [וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם] 'לאמר', צא ואמור אליהם מיד, דברי רבי ישמעאל, שנאמר (תשא לד, לד) וַיֵּצֵא דְּבָרָה. רבי אליעזר אומר, צא ואמור אליהם, וְהִשִּׁיבֵנִי דְּבָרָה, שנאמר (יתרו יט, ח) וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה' וכו'.

^ב במכילתא שם (פרשה א): הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם וְגו', רבי ישמעאל אומר, משה הראה את החדש לישראל ואמר להם כְּזֶה הָיוּ רֹאִין וְקוֹבְעִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְדִוְרוֹתָא. רבי עקיבא אומר, זה אחד מג' דברים שנתקשה משה, והראהו המקום את כולן באצבע. כיוצא בדבר אתה אומר וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא (שמיני יא, כט), וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמִּנְחָה (בהעלותך ח, ד). ויש אומרים אף בשחיטה נתקשה משה, שנאמר (תצוה כט, לח) וְזֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל הַמִּזְבֵּחַ. [וכן הוא בגמרא מנחות (כט). והובא להלן בהערה יא].

[וכדחזינו] כי מ'הָאָט געדאַרפֿט מַעִיד זיין צי זיי זענען פֿאַר [לעדות] אפילו, [והרי שנתקבלו אף אנשים שלא היו ידועים לחכמים, עד שהוצרכו להעיד עליהם].

מ'הָאָט געברענגט [עדים אחרים להעיד על עדי הראיה], ווי די משנה זאָגט^י [אז] צו עדות החודש האָט מען געמוזט מיטנעמען [שלוחים להעיד עליהם, כי קיבלו עדות על ראיית הלבנה אפילו מאותם וואָס] מ'הָאָט זיי נישט געקענט נישטאָמאָל ווער ער איז, האָט דאָס בית דין [שבעירו] געדאַרפֿט אויף אים עֲדוֹת זאָגן [על ידי שלוחים] צי ער איז נישט פֿסול, צי ער איז פֿאַר לַעֲדוֹת, און אז ער האָט געזען די לְבָנָה האָט מען אָנגענומען דעס עֲדוֹת.

יז

אַמֶּת הַדָּבָר [אז] מ'הָאָט דאָךְ עקסטער גערעכנט אויך [דער בית דין הגדול] צי ס'הָאָט געשטימט לויטן [חשבון], פונדעסטוועגן מעג מען נאָר רעכענען [בצירוף עדים שראו הלבנה], ביידע האָט מען דאָךְ געדאַרפֿט, אַזוי ווי די גמרא' און דער רמב"ם^י זאָגן, 'אַי' זיי האָבן גערעכנט [דורכדעם וואָס] זיי האָבן געוואוסט דעם חֶשְׁבֹּן, און עקסטערדעם האָבן זיי גענומען די עֲדוֹת אויך, [ווייל] ס'איז פֿון די זאָכן וואָס מ'מוז [טון] פֿעֲדוֹת, [ווען] מ'הָאָט מִקְדָּשׁ געווען עַל פִּי הָרְאִיָּה.

יח

[ועל כל פנים] זעט מען דאָךְ אז 'יעדערער מענטש' קען זען [די חידוש הלבנה, און] האָבן די יִדְיָעָה וועלעכעס [מראה] די לְבָנָה איז [בחידושה].
און דעם חֶשְׁבֹּן האָבן דאָךְ אויך געהאַט אַלע חֲכָמִים [שכל הדורות], אַלע חֲכָמִים בִּיז צו אַבִּי ורבא' האָבן מִקְדָּשׁ געווען עַל פִּי הָרְאִיָּה.
[ואם כן יש להבין, במה נתקשה כאן משה על הדבר].

^י במשנה ראש השנה (כב.): אם אינן מכירין אותו [פרש"י: אם אין בי"ד מכירין את העד, אם נאמן וכשר הוא], משלחין [בית דין שבעירו] עמו אַחֵר להעידו [להעיד עליו לפני בית דין הגדול שמקדישין את החודש]. בראשונה היו מקבלין עדות החדש מכל אדם, משקלקלו הביתוסים [מפרש בגמרא], התקינו שלא יהו מקבלין אלא מן המכירין.

^י עיין באורך במשנה וגמרא ראש השנה (כב: כד. ועוד).

^י ברמב"ם [קידוש החודש א, ה-ה]: אין ראיית הירח מסורה לכל אדם, כמו שבת בראשית שכל אחד מונה ששה ושובת בשביעי, אלא לבית דין הדבר מסור, עד שיקדשוהו בית דין ויקבעו אותו היום ראש חדש הוא שיהיה ראש חדש, שנאמר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם, עדות זו תהיה מסורה לכם. • בית דין מחשבין בחשבונות כדרך שמחשבים האצטגוניים שיודעין מקומות הכוכבים ומהלכם, וחוקרים ומדקדקים עד שידעו אם אפשר שיראה הירח בזמנו שהוא ליל שלשים או אי אפשר. אם ידעו שאפשר שיראה, יושבין ומצפין לעדים כל היום כולו שהוא יום שלשים, אם באו עדים ודרשוּם וחקרוּם כהלכה ונאמנו דבריהם, מקדשין אותו, ואם לא נראה ולא באו עדים, משלימין שלשית ויהיה החדש מעובר. ואם ידעו בחשבון שאי אפשר שיראה, אין יושבים יום שלשים ואין מצפין לעדים, ואם באו עדים יודע בודאי שהן עדי שקר, או שנראית להם דמות לבנה מן העבים ואינה הלבנה הודאית. • מצות עשה מן התורה על בית דין שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא יראה, ושידרשו את העדים, עד שיקדשו את החודש. וישלחו ויודיעו את שאר העם באיזה יום הוא ראש חדש, כדי שידעו באיזה יום הן המועדות, שנאמר (אמור כג, ב) אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, ונאמר (ב, י) וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֹקֶה הַזֶּאת לְמוֹעֲדָהּ.

ובפירושו המשניות להרמב"ם (ראש השנה ב, ו): כי העיקר דחינו בנוי על הראיה, אם לא תראה הלבנה נשלים שלשים יום לחודש שיצא, ולשון המשנה והגמרא והמעשיות רבות ממה שאירעו בזה הענין באורך השנים, כולם יעידו באמתות זה הענין. והש"ת אמר החזק הַזֶּה לָכֶם חֲדָשׁ שִׁירָא, וגו', ויבאנו הקבלה האמיתית שהראה לו הקב"ה למשה דמות הלבנה ואמר פֶּה יָאֵה וְקָדֶשׁ. ומה שהיו סומכין על החשבון אם תראה לא תראה, היא כמו שביארתי לך, לא שיסמכו על החשבון בלבד ויעשו ראש חודש על פי החשבון, אע"פ שמצד החשבון תראה, וסוד העיבור שמסר לו הקב"ה למשה בסניי הוא ענין חשבון שיודעין בו קצת הראייה באמת וכי, וזה החשבון שיש בידיו היום הוא חלק מאותו החשבון ותחילתו, לפי שהוא מניין הקבוצ האמצעי בלבד.

^י פירוש: סיי.

^י שבימיהם ראו שיפסקו הסמוכים בבית דין, ועשה רב הלל הנשיא חשבון קביעות החדשים המצוי בדינו עד עתה, וקידשו כל החדשים לדורות הבאים. [ועיין בברכי יוסף (ארו"ח קבר ג, מדי"ה אך אוסין)].

יט

קושיא י

וברמב"ם כתב והראה לו הקב"ה למשה בַּמִּרְאָה הַנְּבֻאָה דמות לבנה, ואמר לו כִּןֹּה רָאָה וְקִדְשׁ

דער רמב"ם זאָגט^י – איך האָב שוין געשמועסט^ט פון דעם רמב"ם – דער רמב"ם זאָגט [על הפסוק] הַחֲדָשׁ הַזֶּה, [וואָס] ס'איז אַ מצוה לַחֲשֹׁב חֲדָשִׁים, [ועל זה נאמר] הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים, [ונכתב שם כי] הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הָאֵט גְּעוּזִין פֶּאֶר מֹשֶׁה רַבִּינוּן דִּי לְבָנָה בַּמִּרְאָה הַנְּבֻאָה.

כ

וצ"ב מוהיכן למד הרמב"ם לומר כן שהיה בדרך נבואה. ומה שאמרו חכ"ל שנתקשה עד שהראה לו הקב"ה, משמע פירושו שהראה לו בפועל, ואין מוכרח שהיה בדרך נבואה. והלא גם בשרצים אמרו שנתקשה עד שתפס מכל מין והראה לו בחוש

(י) איז דאָךְ אַ פֿלאַ, פון וואו האָט דאָס דער רמב"ם גענומען. וואו שטייט דאָס [בדברי חכ"ל] אַז ס'איז געווען בַּנְּבֻאָה. [ומה שאמרו חכ"ל שנתקשה משה עד שהראה לו הקב"ה, הלא] ס'קאָן דאָךְ זיין ער האָט טאַקע 'געזען' דִּי לְבָנָה [בפועל], אפילו לויט דעם מאַן דאמר שנתקשה, קען אויסקומען אַז מ'הָאָט אים געזאָגט 'כִּזֶּה' [והראה לו בחוש]. ס'שטייט דאָךְ^א ביי שְׂרָצִים אויכעט אַזוי, [שנתקשה משה און] ער האָט אים געוויזן [בפועל], תִּפְשׁ מִכָּל מִין^ב [והראה לו למשה בחוש, ולא נזכר שהיה בנבואה]. אָבער על כל פנים אָבער וואו שטייט [אַז ס'איז געווען מיט] בַּנְּבֻאָה, מאַן דָּכַר שְׁמִיָּה.

כא

קושיא יא

במכילתא ורש"י: וכיצד הראהו, והלא לא היה מדבר עמו אלא ביום, אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו, והראהו עם חשיכה

רש"י זאָגט^ג [על מאמר] הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים, – [און] ס'איז אין מכילתא^ד, – 'ווען' האָט ער אים געזאָגט די מימרא, [והלא] אַלע מימרות זענען דאָךְ געוועזן נאָר בייטאָג, [כדכתיב] 'בַּיּוֹם' צֻוְּתוּ [צו ז, לח].

^ח ברמב"ם (קידוש החודש א, א): חדשי השנה הם חדשי הלבנה, שנאמר (פנחס כח, יד) עלת חֲדָשׁ בַּחֲדָשׁוֹ, ונאמר הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים, כך אמרו חכמים, הראה לו הקב"ה למשה בַּמִּרְאָה הַנְּבֻאָה דְּמֹת לְבָנָה, ואמר לו כִּןֹּה רָאָה וְקִדְשׁ.

^ט בס"ג ויקהל-פקודי החודש תשט"ז. ועיין עוד בזה באורך בס"ג תזריע החודש תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס רע ח"ג, בקושיא כד וישובר).

^י וכמו שכתב הרמב"ם בספר המצות (מ"ע קנג): היא שצונו לקדש חדשים, ולחשוב חדשים ושנים, וזו היא מצות קידוש החדש, והוא אומרו יתברך הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים. [ועיין באורך ברמב"ם (קידוש החודש א, א-ז)].

^{יא} במכילתא המוכבא לעיל (בהערה ב).

ובגמרא מנחות (כט): תנא דבי רבי ישמעאל, שלשה דברים היו קשין לו למשה, עד שהראה לו הקב"ה באצבעו. ואלו הן, מנורה, וראש חדש, ושרצים. מנורה, דכתיב וְהָיָה מִנְחָה, ראש חודש, דכתיב הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֲדָשִׁים. שרצים, דכתיב וְהָיָה לָכֶם הַטֹּמֵא, ויש אומרים אף הלכות שחיטה, שנאמר וְהָיָה אֲשֶׁר תִּעֲשֶׂה עַל הַמִּזְבֵּחַ. [וראה גם בהערה שאחר זה].

^ב כן הוא לשון המדרש בתנחומא שמיני (סימן ח): שלשה דברים נתקשו למשה והראם לו הקב"ה באצבע, ואלו הן, מעשה המנורה, וְהָיָה, והשרצים, מעשה המנורה כיצד וכו'. הִיָּרַח מנין, שנאמר וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם, אמר לו בחדש ניסן כזה וכזה תראה וקדש, מלמד שהראה לו הקב"ה באצבע. השרצים מנין, שנאמר (שמיני יא, כט) וְהָיָה לָכֶם הַטֹּמֵא בְּשָׂרְךָ הַשָּׂרֵץ עַל הָאָרֶץ, תִּפְשׁ הַקֶּבֶה כָּל מִין וּמִין וְהָרָאָה לוֹ לְמֹשֶׁה, ואמר לו זה אָכֹל וזה לא תאכל, שנאמר (שם, ב) זאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ, וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ.

^ג ברש"י בא (יב, ב): [הַחֲדָשׁ הַזֶּה. נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש, והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע, ואמר לו כִּןֹּה רָאָה וְקִדְשׁ. ו כיצד הראהו, והלא לא היה מדבר עמו אלא ביום, שנאמר (וואר ח, כח) וַיְהִי בַּיּוֹם דָּבָר ה', בַּיּוֹם צֻוְּתוּ [צו ז, לח], מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיְהִיָּה [שלח טו, כג]. אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו, והראהו עם חשיכה.

נָאָר וּוָאָס דַּעַן, עַר הָאָט מִיט אִים גַּעֲרַעֲדֶט סְמוּךְ לַחֲשִׁכָּה.

כב

ויש להבין מהיכן מוכח שנאמרה סמוך לחשיכה, והלא היה אפשר להראותו גם באמצע היום

(יא) לכאורה וואָס איז די קִשְׁיָא, אפשר גאָר איז עס געווען בייטאָג (באמצע היום, ומהו ההכרח לומר שהיה סמוך לחשיכה)^{טו}.

כג

תירוץ המרכבת המשנה – על קושיא יא

ובמרכבת המשנה מפרש על פי הגמרא שהדיבור היה ביום ראש חודש, עיין שם

ער וויל זאָגן, דער מרכבת (המשנה) – דאָכט זיך מיר – וויל זאָגן דעם פֿשט^{טז}, ווייל אין די גמרא זעט אויס^{יז} אז ער האָט גערעדט – (כדרשו מלשון) הַחֲדָשׁ 'הַזֶּה' – אַז דער דיבור איז געווען אום ראש חודש, און ביידערנאָכט האָט ער דאָך נישט גערעדט, איך מוז זאָגן [שדיבר עמו] בייטאָג.

כד

מה שקשה על תירוץ המרכבת המשנה

אבל בכל אופן היה אפשר לומר שהראוהו באמצע היום, ואמאי צריך לומר שהיה סמוך לחשיכה

נו אז ס'איז בייטאָג, אפשר איז עס געווען צופרי, מאן יימר לן [אז ס'איז געווען] הערשט סְמוּךְ לַחֲשִׁכָּה, אפשר איז עס גלייך שוין געוועזן אום ראש חודש צופרי. (ראה) עוד הקושיא ביתר ביאור, באות לה-לו).

(וראה עוד קושיא יב באות לב, קושיא יג באות לה, קושיא יד באות לט-מב, קושיא טו באות ג, קושיא טז באות סז)

^{יז} במכילתא בא (פרשה א): רבי שמעון בן יוחאי אומר, והלא כל הדברות שנדבר עם משה, לא נדבר אלא ביום, החודש הזה הראהו בלילה. וכיצד, היה מדבר עמו ביום, והראהו החדש בלילה. רבי אלעזר אומר, נדבר עמו ביום עם חשיכה, והראהו החדש בחשיכה.

^{טו} והלא גם ביום יתכן לראות הלכנה, ובפרט לפי מה שיתבאר להלן דבלאו הכי היה ראית משה הלכנה באותה שעה למעלה מן הטבע.

^{טז} במרכבת המשנה על המכילתא שם [בשיטת רשב"י]: החודש הזה, הראהו בלילה. עיין הגירסא בילקוט (רמז קפח), ולגירסא דקמן הכי פירושו, דאחר שזה כלל מוסכם בשיטת חז"ל שהדיבור היה בראש חודש, ועל כרחך היה בלילה, דאם לא ראו הירח בליל שלשים מעברים את חודש העבר כמו שכתב הרמב"ם ז"ל פרק א' מהלכות קידוש החודש (הלכה ג), ואם כן באיזה זמן הראה לו השי"ת, אם ביום כ"ט, אם כן היה הדיבור קודם ר"ח, ואם ביום שלשים הראה לו, זה לאו זמן קידוש הוא, אחרי שלא נראה בלילה של שלשים. על כרחך הראהו בלילה, או בחשיכה לשיטת רבי אליעזר, ונמצא מאמר חז"ל הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֵן בִּרְאשׁ חוֹדֶשׁ הִיָּה, והיינו שהיה מראה החודש בליל ר"ח. ולגירסת הילקוט הראהו החורש ביום כ"ט, ולפי גירסתו לא היה בראש חודש. ועי' לקמן [במכילתא] פרשת יתרו ריש פ' בחודש, ובתוספות ריש פסחים (י: ד"ה ממאי (הובא להלן בהערה שאחר זה).

^{יז} בגמרא פסחים (דף ה): כדתניא שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר שתי שבתות וכו'. מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל, שהרי משה עומד בראש החדש ומזהיר על הפסח, שנאמר הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֵן רֹאשׁ חֲדָשִׁים, וכתוב דָּבָרוּ אֶל כָּל עַדְתִּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כַּעֲשֹׂה לַחֲדָשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבֹתָו. ○ ממאי דבריש ירחא קאי, דילמא בארבעה בירחא, או בחמשה בירחא קאי, אלא אמר רבה בר שמי משמיה דרבינא מהכא, וְיִדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בִּשְׁנֵה הַשָּׁנִית בַּחֲדָשׁ הָרִאשֹׁן (בהעלותך ט, א), וכתוב (שם ט, ב) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ וכו'.

ובתוספות שם: ממאי דבריש ירחא קאי. תימה דבשבת בפרק רבי עקיבא (דף פו: ושם) קאמר דכולי עלמא בראש חודש אתו למדבר סיני, כתיב הכא (יתרו יט, א) בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינַי, וכתוב התם הַחֲדָשׁ הַזֶּה וגו', מה להלן ראש חודש, אף כאן ראש חודש. אלמא פשיטא דהחדש הזה נאמר לו בראש חודש, והיינו משום דאמר בהקומץ רבה (מנחות כט). שנתקשה משה רבינו בראיית הלכנה עד שאמר לו הקב"ה כזה ראה וקדש. ○ ותיירץ רבינו רכ"ו, א"עג שאמר הקב"ה למשה בריש ירחא, דילמא משה לא אמר להם לישראל אלא בג' או בד' בירחא, ומסיק רכ"ו. ○ ור"י מפרש, א"עג דהחדש הזה היה בריש ירחא, מיהו דילמא הא דקאמר דָּבָרוּ אֶל כָּל עַדְתִּי יִשְׂרָאֵל לא היה בריש ירחא וכו'.

ישוב הקושיות בפרשת החודש

הקדמה לישוב קושיא י' (וקושיא ט')

מבואר בפסיקתא ובילקוט, וכן הוא ברש"י על המדרש רבה פרשת בראשית, שהמולד היה אָז בחצות היום ביום ד' בשבת, או לאחר חצות קצת. ולפי המבואר בנמרא, הרי בשש שעות ראשונות לאחר המולד עדיין אי אפשר לראות את הלכנה מחמת קומתה. אם כן לא היה באפשר עדיין לראות את הלכנה באותו יום, אלא שנתן הקב"ה למשה כח הראיה לראותה.

נאָר דאָס ענין, לאַמיר זען.

אין פסיקתא שטייט דאָך"ח [שמולד הלכנה היה אָז ביום ד' בחצות היום (וכדלהלן)]. אין פסיקתא, און אין מדרש אין ילקוט"ט.

און רש"י איז עס מְבאָר דאָרט אין מדרש [רבה] אין פרשת בראשית, אין פרשה וי', דאָרטן ביי די מאורות, [על הפסוק] יְהי מֵאֲרֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם (בראשית א, יד). ברענגט רש"י אויך דעם מדרש [שבפסיקתא, און] ער איז דאָרט מְבאָר דעם פֿייט דאָרטן [וכדלהלן].

^ח בפסיקתא רבתי פרשה יד (שהוא פרשת החודש): הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְכֶם. ר' שמלאי תני בשם שמואל, כל חודש שלא נולד קודם לשש שעות, אֵין כַּח לַעֲיֵן לְרֵאוּתוֹ. רבי שמואל בר נחמן אמר, שנה שיצאו ישראל ממצרים היו חדשי השנה וחדשי התקופה שוין. שנה שיצאו ישראל ממצרים היתה התקופה בליל ה' בתחלת הלילה, ומולד הלכנה היה ביום ד' 'בחצות היום', והתחילו חודש הלכנה וחודש התקופה בלילה.

^ט בילקוט שמעוני (רמז קצא): הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. ר' שמואל בר אבא אמר, כל חודש שהוא נולד משש שעות ולמטה [היינו קודם חצות], יֵשׁ כַּח בְּעֵינֵי לְרֵאוּתוֹ [בלילה], משש שעות ולמעלה, אֵין כַּח בְּעֵינֵי לְרֵאוּתוֹ. ואותו החודש שאמר הקב"ה למשה, נולד 'משש שעות ולמעלה', ולא היה כח בעין לראותו, והראוהו לו הקב"ה באצבע ואמר לו הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. ר' אחא בשם ר' שמואל בר נחמני, שנה שיצאו ישראל ממצרים, היו חודשי שנה וחודשי תקופה שוין.

^ז דאיתא בבראשית רבה (ו, א): וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהי מֵאֲרֹת. ר' יוחנן פתח, עֲשֵׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים (תהלים קד, יט). אמר רבי יוחנן לא נברא להאיר אלא לגלגל חמה בלבד, אם כן למה נבראת לכנה, לְמוֹעֲדִים, כדי לחדש בחשבונה ראשי חדשים ושנים. רבי שילה דכפר תמרתה בשם ר' יוחנן אמר, אף על פי שעשה ירח למועדים, שְׁמֶשׁ יָדַע מְבֹאוֹ (ספ, משמש ידע מבואר, אין מונין ללבנה אלא משתשקע החמה. יוסיט חברא בשם רבי ברכיה אמר, הרי הוא אומר ארבע עשרה יום, ג) וַיִּסְעוּ מֵרַעְמִסָּם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ, ואם ללבנה אתה מונה, עד כדון לית לה אלא ארבע עשרה מְטֻמְאֵין, הרי אין מונין ללבנה אלא משתשקע החמה.

ועל זה כתב שם ברש"י על הבראשית רבה: אף על פי שעשה ירח למועדים שמש ידע מבואר, משתשקע. אף על פי שהיה המולד קודם חצות, אין החדש מקודש עד שתשקע החמה. תדע לך שכן הוא, שהרי אומר וַיִּסְעוּ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ, ואם ללבנה אתה מונה עד כדון לית בה אלא ארבעה עשר מְטֻמְאֵין, פירוש שקיעות ימים. וַיְהי הַשָּׁמֶשׁ בָּאָה לַיְלָה (לך טו, יז), מתרגמינן בתרגום ירושלמי וַהֲוֹת שְׁמֶשׁא מְטֻמְאָה. ומשום דקים לן בברייתא דשמואל ירחינא, [ר"ח] ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים יום ה' היה, והמולד היה ביום ד' 'אחר חצות', בתחלת שש אחרונות. וגם בסדר עולם (פרק ה) מפורש שאותו חמשה עשר יום שנסעו מרעמסס יום ה' היה, ואתמול ביום רביעי שחשו פסחיים, ותנינן כל חודש שנולד משש שעות ולמעלה אין כח בעין לראותו, ואמרין בריש תנחומא (ר"י להלן באות מה) אותו חודש שאמר לו הקב"ה למשה באצבעו ואמר לו הַחֹדֶשׁ הַזֶּה ראה וקדש, היה, ולא היה כח בעין לראותו אלולי שהקב"ה הראה לו למשה באצבעו ואמר לו הַחֹדֶשׁ הַזֶּה כזה ראה וקדש, ואמרין נמי בראש השנה (כ: והובא להלן) נולד קודם חצות בידוע שהיה נראה היום סמוך לשקיעת החמה. ואותו מולד ניסן, כיון שנולד לאחר חצות ביום ד', לא נראה 'בעליל' עד ליל ששי וכו'. לפיכך אם אתה מונה ללבנה (מה בליל ששי, אם) [מן ליל ששי, לא] תמצא מראש חודש ניסן עד יום חמישי שבו יצאו ישראל ממצרים אלא ארבעה עשר שקיעות, וכתוב בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם. ואם למולד אתה מונה, עדיין יש שעות יותר מחמשה עשר יום, ומאחר שכתוב בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם, למדנו שאין מונין ללבנה אלא משתשקע החמה, שאין אתה עושה יום רביעי מן החשבון עד שקיעתו, ומליל חמישי ואילך אתה מונה, ותמצא חמשה עשר יום. והוא שיסדר הפייט (לשבת החודש), קֵץ מוֹלְדוֹ חָל לַחֲקֻצוֹת בְּיוֹם רְבִיעִי בַּחֲקֻצוֹת, בתחלת שש אחרונות, וְעַד שְׁלִישִׁים מְרוּצוֹת, [היינו] שעות, לא נִכְרַ בַּחֲקֻצוֹת, פירוש שלא נראית הלכנה [בעליל] עד ליל ששי, שהם ל' שעות, צא וחשוב שש אחרונות מיום רביעי וארבעה (עשר) [ועשרים] מיום חמישי ולילו, הרי שלשים. לָאָה צִיר וּפְחַד, וְתָר מֵעַת לַעַת סְפֹר אֶחָד, פירוש ביקש משה לקדש את החדש בו ביום שהיה המולד, ולחשוב מנחת תחלת שש אחרונות של ארבעה [בשבת], עד חצות של יום חמישי [בשבת], להיות יום אֶחָד, ולחשוב משם ימי החדש ואילך. פֶּן לוֹ הַצֹּר וַיִּחַד [כ] משה לא יפה כיוון [ונאמר לו] שאין לך לחשוב כן, אלא מְעַרְב וְעַד עָרֵב (סכר) [ספור אֶחָד], שאין לך לחשוב אלא משתשקע החמה.

באות ל), - א שטיקל פייט וואָס מ'האַט טאַקע געזאָגט [היינט] אין פרשת החודש^{כא}, דעם לעצטע שטיקל פייט פאַר מ'זאָגט (חזן וקהל) ראשון הוא לָכֶם [לפסוח עֲלֵיכֶם]. -

כו

[דהנה ברש"י על המדרש] דאָרט שטייט אַזוי, ס'שטייט דאָך אין מדרש^{כב}, הייבט ער אָן אַזוי [ברש"י], ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים איז דאָך געפאלן [א' דפסח] אום דאָנערשטאָג, אין יום ה', - [וכמו שידוע לנו החשבון, שהרי] שבת הגדול איז דאָך געווען י' לחודש, - און דאָנערשטאָג זענען זיי דאָך אַרויס פון מַצְרַיִם, ביום ט"ו לחודש ניסן ווען מ'איז אַרויס פון מצרים, יום ט"ו איז עס געווען. און ליל ט"ו איז געווען מיטוואָך נאַכט, [וואָס דעמאָלטס] האָט מען געגעסן דעם קָרָבֶן פֿסח.

ממילא איז געווען דאָנערשטאָג [צוויי וואָכן פריער] איז געווען ראש חודש ניסן. זאָגט דער מדרש דאָרטן - אין פסיקתא דרב כהנא^{כג} און אין כמה מדרשים ווערט עס געברענגט - אַז דער מוֹלֵד [הלבנה] איז געווען, די לְבָנָה איז נוֹלָד געוואָרן מיטוואָך אַחר חצות [היום].

כז

לפי זה אז די לְבָנָה איז נוֹלָד געוואָרן [בערב ראש חודש] אַחר חצות, איז דאָך אַ פֿלל ווייסט מען דאָך, ס'איז דאָך מְבוּאָר אין די גמרא^{כד} אַזוי, - [דאָ] אין מדרש^{כה} שטייט עס בְּקִיצוֹר, אָבער ס'איז אין די גמרא אַזוי מְבוּאָר, אין ראש השנה דף כ"ב, - אַז זעקס שעה נאָכן מוֹלֵד, איז נישט מעגליך אַז מ'זאָל זען די לְבָנָה, מַחְמַת קוּטְנָה.

כח

די גמרא זאָגט דאָך גאָר^{כז}, אַז ס'איז נאָך מתכסה [הלבנה] נאָך פיר און צוואַנציג שעה [אחר המולד, און] ס'איז אַ חילוק פון בְּנֵי בָבֶל, לְבָנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

^{כא} ביוצרות לשבת החודש [בשחרית, ד"ה אבי כל חוה]: קֵץ מוֹלֶדְתָּהּ הָלַךְ לְחֻצוֹת, בְּיוֹם רְבִיעִי בְּחֻצוֹת, וְעַד שְׁלֹשִׁים מְרוּצוֹת, לֹא נִכְר בְּחֻצוֹת. לָאָה צִיר וּפְחַד, וְתָר מַעַת לַעַת סְפּוֹר אַחֵר, וְצוֹר פֶּן לוֹ וְיַחַד, מַעֲרֵב וְעַד עֶרֶב מְנוֹת אַחֵר. יָלְדוֹת תָּרַס וְסָתַר בּוֹ בְּיוֹם חֲשׁוֹבֵן מָצוֹ, וְכִתְחַלַּת בְּרִיתָם בְּחֻלּוֹן אַחֵר מִמָּצָאוֹ. [ופירושו תמצא לעיל בדברי רש"י. ועיינ עוד בדברי מפרשי היוצרות].

^{כב} ברש"י מביאו בשם ברייתא דשמואל, ובשם סדר עולם. ועיינ זה גם בגמרא שבת (פז:).

^{כג} הכוונה להפסיקתא רבתי, שברפוסים קודמים נקרא ג"כ פסיקתא דרב כהנא, ורבינו מכנהו כן בכמה מקומות. ^{כד} בגמרא ראש השנה (כ:): אמר 'שמואל', וְכִילְנָא לְתַקּוּנֵי לְכוּלָּהּ גּוֹלָה [פירש"י: בלא ראיית עדים, כי בקי אני בתולדות הלבנה והיילוכה וסדר המזלות] וכו'. ○ כי סליק רבי זירא, שלח להו [לחביריו שבבבל, שני דברים שלמד כאן] צְרִיף שְׁתָּהּ לָלֵה וְיוֹם מִן הַחֲדָשׁ [היום הולך אחר הלילה להיות היום מן החדש שהיה בו ליל שלפניו, למדנו שאם נראית הלבנה הישנה משחשיכה יום עשרים ותשעה, שהוא ליל שלשים, אין מקדשין אותו ביום שלשים, ואם תאמר פשיטא דאין מקדשין, שהרי לא תראה החדשה ביום שלשים, דקיימא לן עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא כדאמרין לקמן, איצטרין למאן דאמר מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו, ואשמעינן דאם נראית הישנה בלילה אין מאיימין, שהרי הכל ראו שהלילה מן החדש שעבר], וזו שאמר אבא אבא דרבי שמלאי [לפני שמואל, ולא ידע לפרשה מה חילוק בין גולד קודם חצות לגולד לאחר חצות אני מפרשה לכם], מחשבין את תולדתו [את מולד הלבנה], נוֹלָד קוֹדֵם חצות [היום] בידוע שנראה [היום] סמוך לשקיעת החמה [קודם שתשקע החמה, שאין הלבנה מתכסה מבני ארץ ישראל עס במערב אלא ששעות אחרי חידושה מתוך קוטנה, שהלבנה לעולם כבש שעות לאחר חידושה בקרן מערבית דרומית, ונראית להם]. לא נוֹלָד קוֹדֵם חצות [ער אחר חצות], בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה [בידוע שלא יראה היום, שהיא קטנה כל ששעות, ונעלמת מעין כל]. ○ למאי נפקא מינה [למיחשב, הרי על פי עדים אנו מקדשין], אמר רב אשי לאֲקַחוּשֵׁי סְהָרִי [אם נולד אחר חצות, ואמר ראינו הַחֲדָשָׁה לפני שקיעת החמה, כדי לקדשו היום, עֲדֵי שְׁקֵר הם].

^{כז} בגמרא ראש השנה (שם בהמשך): אמר רבי זירא אמר רב נחמן, עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא [סמוך לחידושה מלפניו ומאחרי, היא מתכסה מן העין מתוך קוטנה. שש שעות לפני חידושה ושש שעות לאחר חידושה נעלמת מכל אדם, קודם לכן ולאחר מכאן, שתים עשרה שעות שהיא במזרח, נראית לבני מזרח ולא לבני מערב מתוך קוטנה, וכשהיא

אָבער פֿאַר די זעקס שעה, איז גאָר נישט מעגליך מ'זאָל עס זען אין ערגעץ מַחַמַּת קוּטְנָה, אַזוי קליין איז עס נאָך די ערשטע זעקס שעה.

אַזוי ווייט, [אז] די גמרא זאָגט, ס'שטייט דאָרט ס'איז אַ חילוק צי [ס'איז] נולד לַפְּנֵי חֲצוֹת, צי ס'איז נולד אַחֵר חֲצוֹת. זאָגט די גמרא ביי שמואל יִרְחִינָאָה¹², זאָגט דאָך די גמרא דאָרט אין ראש השנה¹³ [שאמר שמואל] כִּי לֵילָנָא לְתַקְנֵי כוֹלָה גוֹלָה, זאָגט דאָרט די גמרא אַ ברייתא, ס'איז אַ חילוק צי ס'איז נולד קודם חֲצוֹת, צי [שנולד] לְאַחֵר חֲצוֹת.

זאָגט די גמרא [לפרש הברייתא, אז] דער חילוק איז אַזוי. [דאס היה המולד] קודם חֲצוֹת איז אַ מְצִיאוֹת אַז מ'זאָל זען די לְבָנָה פֿאַר שְׁקִיעַת הַחֲמָה, איידער ס'ווערט נאָכט. אָבער [אם היה המולד] לְאַחֵר חֲצוֹת, קען מען שוין נישט זען, ווייל ס'מוז דויערן זעקס שעה.

פרעגט די גמרא למאי נפקא מינה, [ומתרץ] לְאַפְחוּשֵׁי סִהְדִי, טאָמער איז דאָ עֲדוּת וואָס זיי זאָגן [שראו הלבנה, טאָמער] אַז לויט [דעם] חשבון איז די לְבָנָה הערשט נולד געוואָרן לְאַחֵר חֲצוֹת, און די עֲדוּת זאָגן [אז] זיי האָבן זי געזען פֿאַרנאָכטס, דעמאָלטס איז עס זיכער סִהְדִי שְׁקָרִי. אַזוי ווייט איז דאָס אַ בִּירוּר¹⁴ - זאָגט דאָך די גמרא - לְאַפְחוּשֵׁי סִהְדִי, [ווייל] ס'קען נישט זיין.

כט

יהיה איך שיהיה, דאָרט זאָגט דער מדרש [בפסיקתא]¹⁵ בקיצור, זאָגט ער אַז די לְבָנָה איז נולד געוואָרן, דער מולד איז געווען [בין] חֲצוֹת. טייל פלעצער¹⁶ שטייט

במערב נראית לבני מערב ולא לבני מזרח, והיא לעולם לפני חידושה בקרן מזרחית דרומית ולאחר חידושה בקרן מערבית דרומית, כך ראיתי ביסודו של רבי סעדיה זכרנו לברכה, הילכך כשהישנה מתכסה במזרח, אין החדשה נראית לבני מזרח עד עשרים וארבע שעות, וכשמתכסה מבני מערב, אין החדשה נראית להן עד עשרים וארבע שעות, לדין [לכבל, דקיימין במזרח, מכסאין] שית מעתיקא ולא יותר] ותמני סרי מחדתא [מה טעם מפני שהלבנה הישנה שלפני חדושה בקרן דרומית מזרחית, ורואין אותה בני בבל הסמוכים למזרח ונעלמת מהן מכאן ואילך מתוך קוטנה, ולסוף שש שעות של חדושה היא עומדת בקרן דרומית מערבית, ורואין אותה בני ארץ ישראל הסמוכין למערב ולא בני בבל, וכן כל שתים עשרה שעות שאחר שש שעות הראשונות, הרי מתכסה החדשה מבני בבל שמונה עשרה שעות, ולאחר שמונה עשרה שעות כבר גדולה היא, ונראית בכל מקום]. לדידהו שית מחדתא [כמו שפירשתי, שלבסוף שש נראית לבני מערב] ותמני סרי מעתיקא [כמו שפירשתי, שהישנה בסוף תכליתה לעולם במזרח, וכל שמונה עשרה שעות של ישנה מתוך קוטנה לא נראית במערב, אבל קודם לכן גדולה היתה, ונראית למרחוק]. למאי נפקא מינה, אמר רב אשי לְאַפְחוּשֵׁי סִהְדִי [אם יאמרו ראינו הישנה והחדשה בתוך עשרים וארבע שעות, שקר העידן].

אמר מר צירף שִׁיחָה לֵילָה יוֹם מִן הַחֲדָשׁ, מנלן. רבי יוחנן אמר מְעַרְבַּע עַד עֶרֶב [תשבתה, למדנו שהיום הולך אחר הלילה לפני המועדות], ריש לקיש אמר עד יום הָאָתָּד וְעֶשְׂרִים לַחֲדָשׁ בְּעֶרֶב [למדנו יציאת המועד כעבור, הרי שהלך היום אחר הלילה]. מאי בנייהו, אביי אמר משמעות דורשין איכא בנייהו, רבא אמר חצות לילה איכא בנייהו [נאמן דיליף מיום הכפורים הולך אחר תחילת הלילה, דכתב מְעַרְבַּע עַד עֶרֶב, ולדידיה אַם נראית הישנה אפילו בתחילת ליל שלשים שוב אין החדש מתקדש ביום שלשים. ולמאן דיליף ממצות, אין היום הולך אחר תחילת הלילה, שהרי מחצות לילה הראשון של פסח עד יום האחד ועשרים אכילת מצה רשות, ובלבד שלא יאכל חמץ, כדאמרינן בשילהי ערבי פסחים (קכ:), וחצות לילה ראשון חלוק מהם, ונמשך עם הפסח הנשחט בארבעה עשר שהמצה נאכלת עמו חובה, ולדידיה אפילו נראית הישנה בתחילת הלילה מאיימן למחר על העדים לומר ראינוהו אם צריכין אנו לקדשו ביום שלשים, להרחיק יום הכפורים משבת].

¹² כן נקרא שמואל בגמרא בבא מציעא (פה:). וכתב שם רש"י וז"ל: שמואל ירחינאה. הוא שמואל בר אבא, חבירו של רב. ועל שהיה בקי בסוד העיבור, כדאמרינן במסכת ראש השנה (כ: והובא לעיל) אמר שמואל יכילנא לתקוני כולה גלותא, קרי ליה ירחינאה.

¹³ פירוש: דבר ברור.

¹⁴ כן הוא בפסיקתא המובא לעיל, ובדברי הפייטן ביוצרות לשבת החודש, המובא לעיל.

בְּחֻצוֹת, און אַסאַך זאָגן אַרויס^{כט} **לְאַחַר חֻצוֹת**. על כל פנים איז דאָס דער חשבון (שסמוך לשקיעת החמה עדיין היה בתוך ו' שעות להמולד).
- ער ברענגט אויך אַזוי, אין ילקוט^ט שטייט אויך אַזוי, אַז דער מולד איז געווען **אַחַר חֻצוֹת**. -

[ואם כן] איז גאַרנישט געווען קיין מְצִיאוֹת [געווען מצד הטבע לראותה קודם שקיעת החמה] מִחֻמַּת קוּטְנָה, נאָר השם יתברך האָט אים געגעבן כֹּחַ [למשה רבינו לראותה], מ'האָט אים געוויזן די לְבָנָה, כאָטשיג ס'איז נישט מעגליך צו זען מִחֻמַּת קוּטְנָה, האָט מען אים געוויזן פֶּזֶה רָאָה וְקָדַשׁ, הקדוש ברוך הוא האָט [אים עס] געוויזן 'אין' די זעקס שְׁעָה פֻּנַעם מוֹלָד.

אַזוי שטייט דאָרט [בפסיקתא וילקוט, וברש"י על המדרש].

ישוב קושיא ט

[ומתוך זה מיושב במה נתקשה משה עד שהוצרך הקב"ה ליתן לו כח הראיה לזה. כי מצד הטבע לא היה אפשר לראותה באותה שעה, ואינו דומה כלל לראיית הלבנה שבכל הדרות, שראו אותה בזמן שכבר היתה ראויה לראות בחוש המבע].

לא

המשך הקדמה לישוב קושיא ט

וכן מבואר גם בדברי הפייטן לפרשת החודש, וכמו שמפרשו ברש"י על המדרש שם. ומבואר שם עוד, כי משה רבינו רצה לקדש החודש על אותו יום, שיום ד' בשבת יתחיל א' בניסן בחצות היום, והקב"ה אמר לו לקדשו להתחיל ר"ח בליל ה' בשבת, כי צריך שיהיו ימי החודש מְעַרְב וְעַד עָרֵב

און אַזוי שטייט אין פֵּיט^{כא}, [ווי] רש"י טייטשט אויס דעס שטיקל פֵּיט אַזוי, דאָרט [אין] רש"י אויפן מדרש^ב.

[ווי] ס'שטייט אין דעם היינטיגן פֵּיט (לשבת החודש), קִץ מוֹלַדְתּוֹ חָל [להקצות] בְּיוֹם רְבִיעִי בְּחֻצוֹת, ס'איז בְּיוֹם רְבִיעִי געוועזן [בִּי חֻצוֹת].

[און] אַזוי שטייט ווייטער [בפייט, כי] משה רבינו האָט געוואָלט 'שוין' קוֹבֵעַ הַחֹדֶשׁ זיין, ס'זאָל זיין פון מיטאָג ביז מיטאָג זאָל זיין ראש חודש^ל, און הקדוש ברוך הוא האָט אים געזאָגט ניין, צור פֶּץ לֹ [ויחד, מְעַרְב וְעַד עָרֵב מְנוֹת אָחָד], ער האָט אים צוריקגעהאַלטן, [אז] ניין, אַז ראש חודש ברויך הערשט צו זיין אויפדערנאַכט, פון ביינאַכט ביז צום אַנדערן אויפדערנאַכט, מְעַרְב וְעַד עָרֵב האָט אים הקדוש ברוך הוא [געזאָגט].

דעס [אלעס] שטייט דאָרט אין מדרש. און אין פֵּיט איז דאָך דאָ שווערע לשונות, אָבער רש"י טייטשט אַזוי אויס, ער שטעלט עס אַזוי אַריין אין פֵּיט, דאָרט אין רש"י אויפן מדרש^ב, [בבראשית רבה] פרשה ו'.

לב

קושיא יב

ובאמת הוא חידוש, דברש"י על המדרש משמע שהראו הלבנה למשה באמצע יום ד' לאחר חצות, סמוך להמולד. ולבאורה הוא סותר לדברי רש"י על התורה שהראהו סמוך לשקיעת החמה

לעולם איז [עס] אפילו א שטיקל חידוש.

^{כט} כן הוא בילקוט, וכמו שמזכיר רבינו להלן. וכן הוא ברש"י על הבר' שם כדלעיל, ובדברי הפייטן דלעיל.

^ל מחצות יום ד' בשבת, עד חצות יום ה' בשבת, ושוב יתהווה ב' לחודש באמצע היום.

[שהרי] פון דעם לשון [הפייטן וביאורו ברש"י על המדרש]^{לא} זעט אויס פאַרקערט ווי רש"י זאָגט דאָ אויף די תורה, ווי רש"י זאָגט דאָ אַז ער האָט אים געוויזן סמוך לחשיכה, און דאָרטן [ברש"י על המדרש] זעט אויס אַז ס'איז געווען באַלד נאָך חצות, נישט סמוך לחשיכה.

וואָרן ווען נישט, אַז משה רבינו האָט געוואָלט מאַכן ראש חודש פון מיטאָג ביז מיטאָג [למאן דגס 'בחצות', אָדער] פון נאַכמיטאָג ביז נאַכמיטאָג על כל פנים [למען דגס 'לאחר חצות'], און אַז ס'איז שוין סמוך לחשיכה איז דאָך עס נישט קיין נפקא מינה [במה שרצה משה לקבוע החודש מבעוד יום].

לג

ישוב קושיא יב (באופן ראשון)

ואולי אפשר לומר דהיה סמוך לחשיכה, אלא דמכיוון שעדיין היה מבעוד יום, חשב משה לקדשו מן חצות היום למפרע [נאָר] אפשר איז דאָס אויך [אפשר לומר, דהכונה אַז ער האָט 'עפעס פריער' געוואָלט מאַכן [מבעוד יום, עוד קודם חשיכה, ואף שכבר היה סמוך לשקיעת החמה חשב משה לקדשו למפרע משעת המולד שהיה בחצות היום].

לד

[המשך וסיום קושיא יב]

אַבער זען זעט דאָך עפעס אויס [בפֿשטות מדברי הפייטן ורש"י על המדרש] אַז ס'איז נישט געווען אינגאנצן^{לב} סמוך לחשיכה, און דאָ [ברש"י על התורה] זעט דאָך אויס פון רש"י אַז ס'האָט געמוזט זיין הערשט טאָקע סמוך צו דער נאַכט, סמוך צו דער נאַכט הערשט האָט מען אים געוויזן די לְבָנָה. און דאָ [בפייטן וברש"י שבמדרש] זעט אויס אַז גאָר שוין בייטאָג האָט ער געוואָלט ס'זאל שוין זיין עפעס שוין ראש חודש.

(ראה תירוץ שני בזה, להלן באות לו)

לה

קושיא יג

ובאמת יש עוד סתירה לזה, מה שהביא במרכבת המשנה על המכילתא מדברי הגמרא פסחים, שהדיבור היה בראש חודש עצמו, ולעיל מבואר מדברי המדרשים שהיה ביום ד' שהוא בערב ר"ח. [וגם עצם פירוש המרכבת קשה, דלפי זה משמע שהדיבור היה בליל ה', ואם כן כבר היה בלילה, והאידך מפרש בזה דברי המכילתא שהדיבור היה ביום דייקא. ואם הכונה שהיה 'ביום' ה', אם כן לא היה צורך אמרו במכילתא שהיה סמוך לחשיכה]

לעולם דעס וואָס דער מרכבת זאָגט (כדלעיל באות כג), איז אויך אַביסל שווער צו פאַרשטיין.

פאַרוואָס [צריך לומר שהיה סמוך לחשיכה] - זאָגט ער, - ווייל ס'האָט געמוזט זיין [הדיבור ביום] ראש חודש, און בייטאָג איז נאַכנישט ראש חודש [ועל כרחק שהיה סמוך לחשיכה].

נו ממה נפשך [אכתי לא מיושב דברי המכילתא לפי פירושו, ווייל אויב] איז שוין געווען ביי די נאַכט, איז דאָך ווייטער [קשה דהלא] ס'האָט דאָך נישט געקאָנט זיין די מימרא נאָר 'ביום' צוֹתו, און ביינאַכט נישט, לא דיבר עמו בלילה. [און אויב] איז נאָך געווען טאָג, איז דאָך ווייטער נישט ראש חודש, נו קען איך דאָך נישט זאָגן אַז די מימרא איז אין

^{לא} שמש רבינו רצה לקדש החודש על מיד, שיתחיל א' בניסן מחצות היום עד חצות היום. דמזה משמע שהראהו הלכנה בחצות, או מיד לאחריו, דהיינו בשעת המולד ממש או סמוך לה.

^{לב} פירוש: בכלל נישט.

ראש חודש, איך מוז דאך זאגן אז דער יום ה'ה' גייט ארויף אויפן חודש, אז דער בורא כל עולמים האט אים געזאגט 'ה'ה', מ'האט מיט אים גערעדט טאקע אין יום ראש חודש, אז ס'איז ראש חודש וואס איז א נפקא מינה [צי ס'איז] סמוך, צי ער האט גערעדט סמוך לחשיכה, צי ווייטער אביסל [באמצע היום].

לו

ישוב קושיא יב (באופן שני) [ובו גם ישוב קושיא יא]

ואולי אפשר לדחוק בישוב סתירת רש"י [שהוא גם סתירת המדרשים], דלעולם היה סמוך לאחר חצות, אלא שגם זה נקרא סמוך לחשיכה, כיון שכבר היה 'בין הערבים', ונקרא גם כן 'ב'ערב'

אפשר הייסט דאס אויך שוין סמוך, אז ס'איז נאך חצות איז עס שוין א בחינה ס'הייסט שוין ב'ערב דעמאלטס^{לד}. [ולעולם הראה לו הלבנה סמוך לאחר חצות].

לז

ישוב קושיא יג

וכן אפשר לדחוק בישוב דברי המרכבת שמקורו בגמרא. דלעולם היה הדיבור בערב ר"ח בין הערבים, וכבר מכונה זה על שם ר"ח, ונקרא שהיה הדיבור בראש חודש

[וגם] ס'איז שוין די ה'כנה [לראש חודש עצמו, וכעין] בחינת ו'ה'כינו את א'שר יביאו [בשלח טז, ה] [הנאמר 'בערב שבת', ולאחר חצות כבר שייך להוסיפו על השבת^{לז}. ולכן גם כן] הייסט דאס שוין אז ס'איז פ'עין אזוי ווי ראש חודש [וויש לפרש דעל זה הוא כוונת המרכבת המשנה שהדיבור היה ב'ר"ח], אזוי קען זיין דער פ'שט.

ווייל אין די גמרא^{לח} זעט אויס [כדברי המרכבת המשנה] אז די מימרא פון ה'חדש 'ה'ה' דאס גייט ארויף אויף ראש חודש [שנאמרה זאת בראש חודש עצמו].

לח

הגם לויט ווי [שאמרו רז"ל] אז ס'איז נ'תק'שה [משה במראה הלבנה עד שאמר לו הקב"ה 'כזה' ראה וקדש, ודרשוהו מלשון 'ה'ה', אם כן] איז דאך נישט קיין ר'א'ה [פון לשון] 'ה'ה' אז דאס מיינט מען [שנאמר ביום] ראש חודש, [שהרין] דער 'ה'ה' גייט ארויף אויף די ל'כנה, ער האט אים געוויזן [אז] 'דאס איז עס'.

אבער [אכתי] קען זיין ס'איז געווען אביסל פריער [ווי ראש חודש עצמו. וזה גם כן כבר מכונה שהיה הדיבור ב'ר"ח, והיינו בסמוך לו].

^{לז} הכוונה על לשון הפסוק ה'חדש 'ה'ה'.

^{לד} ועיין ברש"י כאן בפרשת החודש (בא יב, ו): [ו]ש'חטו אתו כל קהל צ'דת י'ש'אל] בין ה'ע'רבים. ממש שעות ולמעלה קרי בין ה'ע'רבים, שהשמש נוטה לבית מבואו לערב. ולשון בין ה'ע'רבים נראה בעיני, אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה, עריבת היום בתחלת שבע שעות מכי ינטו צללי ערב, ועריבת הלילה בתחילת הלילה. ע'רב לשון נשף וחשך, כמו [ישע"כ, יא] ע'רבה כל ש'קמה. [ועיין עוד באבן עזרא וברמב"ם שם].

^{לה} שמחצות ואילך כבר מתנוצץ קדושת השבת. ועיין בזה בשל"ה הק' [מסכת שבת, נר מצוה אות לב] וז"ל: ומדת חסידות וקדושה יתירה היא להיות מוכנים לצורך שבת במלאכות כבידות בחצות, ומחצות ואילך יהיה העסק הכל בקדושת שבת, שכולו שבת, דהיינו בהתעוררות תשובה ובתיקוני מעשים ובלימוד התורה, וסימנך 'לא' ת'ע'שה כל מלאכה, כי בהתחלת קדושה מחצות ואילך ובתוספת שעה במוצאי שבת שצריך להוסיף מקודש אל החול, הרי ל"א שעות וכו'.

ובסדר היום [סדר ערב שבת]: ואם יש לו איזה מלאכה לעשות, יגמור אותה קודם חצות, שאין לו לעשות מלאכה אחר חצות, ושמעתי על ענין זה כי צריך האדם לקדש ל"א שעות לשבתות וימים טובים, כיצד ו' של הערב, וכ"ד של היום עצמו, ושעה א' ביציאתו, וסימנך כל מלאכה 'לא' [ת'ע'שה], שכבר נכנס קדושת שבת, וצריך להכין עצמו במלבושיו ובעניניו כולם, כדי שימצא הכל מוכן ומזומן לקבל שבת מבעוד יום.

וז"ל הבני יששכר [שבתות ב, א]: חיוב תוספת שבת, כבר ידעת שהרא"ש ז"ל [ברכות פ"ד, סימן ו] כתב שלא נודע שיעורו, והנה מרן האר"י ז"ל כתב [פרי עץ חיים שער השבת פכ"ד, עיני"ש פ"ב וג'] שיעורו של השביתה עם התוספות לפניו ולאחריו מהראוי להיות ל"א שעות וכו'. [וכן כתב שם להלן באות ד, עיני"ש].

לט

קושיא יד

[ובו גם המשך ישוב קושיא יב (באופן ראשון ושני)]

ובכל אופן מתי שהיה זה, צריך עוד ביאור במה שאמרו שרצה משה רבינו לקדש החודש ביום ד', דיש להבין למה מיהר משה כל כך שיחול ר"ח עוד ביום ד' באמצע היום, ומה היה סברתו בזה, עד שהוצרך הקב"ה לומר שיהיה ר"ח רק בלילה

יהיה איך שיהיה, [סיי] וויאזוי דער פֿתרון איז פון דעם^ל [בישוב הענין], – [הגם] אָביסעלע שטימט עס נישט אינגאנצן (וכדלעיל בקושיא יב), וואָרן דאָרטן זעט אויס אַז סמוך לחשיכה. נאָר וואָס דען, ס'איז געווען אפשר הייסט דאָס אויך אין פֿלל [פון סמוך לחשיכה], ער מיינט שוין פון חצות אָן און ווייטער (וכדלעיל בישוב קושיא יב באופן שני). [און] אפילו [אויב ס'מיינט] סמוך [ממש, יש לומר ג"כ הכוונה כי] ער האָט געוואָלט מאַכן 'שוין' ראש חודש [מבעוד יום, לקדשו למפרע משעת חצות היום] (וכדלעיל בקושיא יב באופן ראשון). –

אָבער [אכתי צריך עוד ביאור להבין גוף הענין] וואָס האָט ער דאָ געמיינט מיט דעם, [וואָס] משה רבינו האָט געוואָלט 'שוין' [מבעוד יום לקדש החודש], און דער בורא כל עולמים האָט אים נישט געהייסן, [ואמר לו] ניין.

מ

[המשך קושיא יד]

ובפרט שלדברי משה היה נמצא שהלילה הולך אחר היום, ובאמת קיימא לן שהיום הולך אחר הלילה, וצריך שיהא לילה ויום מן החודש

הגם די הלכה איז דאָך אַזוי, אַז היום הולך אחר הלילה. [ואם כן לכאורה מה היה סברת משה בזה].

[ווי] די גמרא זאָגט דאָך^ל צריך שיהא לילה ויום מן החודש, [און] היום הולך אחר הלילה, ראש חודש קען נאָר זיין פון פֿאַרנאָכטס אָן, ס'קען נישט זיין [פון אינמיטן] בייטאָג קען נישט זיין ראש חודש, [אַז] ס'זאָל זיך אָנהייבן בייטאָג, [ווייל] ראש חודש איז, ס'מוז זיין אַ מַעַת לַעַת [שלם], אַזוי ווי אַלע יָמִים טוֹבִים איז היום הולך אחר הלילה, ס'הייבט זיך אָן פֿאַרנאָכטס.

מא

אלא שעל זה אפשר לומר בכיון שהיה קודם מתן תורה, לכן חשב משה שהלילה הולך אחר היום, וכמו שהרין הוא בבני נח. עד שהודיע הקב"ה שיהיה היום הולך אחר הלילה, ויך ברין ישראל

[נאָר] אפשר קען זיין, [וויבאלד] ס'איז נאָך געווען פֿאַר מתן תורה, און ביי אַ בן נח איז דאָך 'נישט' היום הולך אחר הלילה^ל, ס'איז נישטאָ 'די' פֿלָלִים. [על כן חשב משה תחילה לקדשו באמצע היום, אף שיהיה הלילה הולך אחר היום. עד שהודיע לו הקב"ה שהיום הולך אחר הלילה, ושלכן צריך לקדשו מתחילת הלילה].

מב

אבל גוף הדבר עדיין צריך טעם, למה רצה משה בכך, למחר לעשות ר"ח מבעוד יום

אָבער [אכתי לא ניחא כל כך, שהרין] על כל פנים ער האָט דעך דאָך געוואוסט פון דעם אַז ס'איז היום הולך אחר הלילה [אצל בני ישראל, ואם כן] וואָס איז עפעס געווען פֿלוצים [אַז] ער האָט געוואָלט מאַכן פֿריער [מבעוד יום], ער האָט זיך געוואָלט מַקְדִּים זיין,

^ל ההמשך לזה, בקטע שלאחריו, ד"ה אָבער.

^ל בגמרא ראש השנה (כ:). והוא לעיל בהערה כד, והערה כה.

^ל עיין בזה בפנים יפות (נח ח, יב) לענין הנאמר בבני נח יום וְלַיְלָה לא יִשְׁבְּתוּ (שם, כב), ומביאו החתם סופר בשמו בכמה מקומות (תורת משה בא ד"ה בעשור לחודש הזה, ובחידושי שבת דף פז. ודף קלב). וכן כתב בישמח משה פרשת ויקהל (עה"פ ששת ימים תעשה מלאכה), עיי"ש. ועיין בדברי יואל בראשית (עמוד קז, ד"ה והנה), וישלח (עמוד קצט).

עפעס אַזאַ אויסנאַם מאַכן אַז מ'זאָל זיך מַקְדִּים זיין [און] מאַכן ראש חודש פון פריער, אַזוי ווי דער פייטן זאָגט דאָ.

מג

אַלע פּיוּטִים שטאַמען דאָך פון דברי חכמינו ז"ל פון די מדרשים, [און ווי] מ'זעט דאָך אַז רש"י ברענגט עס און ער איז עס מפרש, ער ברענגט עס טאַקע דאָרטן אויף מפרש צו זיין דעם מדרש ברענגט ער צי דעם שטיקל פֿייט דאָרט אין רש"י.

מד

ישוב קושיא י

נאָר אָבער דעם וואָס דער רמב"ם זאָגט [שהראה לו] בַּמְרָאָה הַנְּבֻאָה, כִּהָאֵב אֲנֵנּוּעֶפֶאָנְגֵעֵן פֿאַרִיאָרֶל^ט [להעיר, אַז] דאָס לשון אין פֿייט [למוסף שבת החודש] זעט אויך אַזוי אויס [שהראה לו בנבואה, שאמר שם] אַרְבַּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים 'בַּמַּחְזָה', בְּאַרְתָּ זֶה מִזָּה לַחֲזוּתָהּ. [ולשון] 'מַחְזָה' איז אַן ענין נְבֻאָה^ב, בְּנִבּוּאָה שטייט דאָך ער האָט אים געוויזן. דאָך [גם על הפייטן הוא חידוש] פון וואו נעמט עס טאַקע דער פייטן, [דהלא לא נזכר כן בדברי המדרשים, וכמו שהקשינו על הרמב"ם].

מה

ואפשר לומר שמקור דברי הרמב"ם שכתב שהראה לו 'במראה הנבואה', הוא מדברי המדרשים דלעיל שלא היה באפשר מצד הטבע לראות הלכנה באותה שעה מחמת קוטנה, רק שנתן לו הקב"ה כח הראיה היא למעלה מן הטבע, וזוהו הבין הרמב"ם שהיה במחזה של נבואה, דכל ראה שלמעלה מן הטבע הוא בחינת נבואה ורוח הקודש

[נאָר] ס'קען זיין דער רמב"ם [וכן] האָט עס טאַקע גאָר פון דעם גענומען, טאַקע [פון] דעם וואָס דער מדרש [הנ"ל] זאָגט.

[שהרי] אין ילקוט שטייט טאַקע אַרויס אַזוי, [און ווי] רש"י ברענגט עס אויך צי [על

הב"ר].

רש"י ברענגט עס פונעם תנחומא, [נאָר] אין מדרש תנחומא האָב איך עס נישט געטראָפֿן ברענגענע^{מא}, נאָר דאָ אין מדרש ילקוט^ט שטייט עס.

אויך דעם, אַז משה רבינו [לא היה יכול לראותה מצד הטבע], אַז ס'איז נישט מעגליך געווען צו זען די לְבָנָה [מחמת קוטנה], נאָר הקדוש ברוך הוא האָט אים געוויזן [למעלה מן הטבע].

מו

[והנה] לכאורה אַז ס'איז נישט מעגליך געווען צו זען, וויאָזוי האָט ער [טאַקע] דאָס געזען. מוז זיין [אַז] דער בורא כל עולמים האָט אים געגעבן אַזאַ כַּח הָרָאָיָה [שהיא למעלה מן הטבע].

קאָן זיין [פון] דאָס האָט דער רמב"ם שוין פאַרשטאַנען [שהיה זה בַּמְרָאָה הַנְּבֻאָה, שהרי הרמב"ם] ער איז געווען דער גרויסער 'תּוֹכֵן'^{בב}, האָט ער פאַרשטאַנען אַז ס'איז

^{לט} בס"ג החודש תשט"ז (בסוף הקושיות), דלאחר שהביא שם רבינו דברי הרמב"ם ומה שהקשה על זה, הוסיף וז"ל: אין די פיוטים, אין פייט [למוסף] זעט אויך אויס [כדברי הרמב"ם, שהראה לו] בְּנִבּוּאָה, [שאומרים שם] אַרְבַּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים 'בַּמַּחְזָה', בְּאַרְתָּ זֶה מִזָּה לַחֲזוּתָהּ, [ולשון] 'בַּמַּחְזָה' איז דאָך נבואה, [ווי] ס'שטייט טאַקע אַזוי אין פירוש פונעם פייט, אַז 'בַּמַּחְזָה' מיינט מען בְּנִבּוּאָה. זעט אויס אַז 'דאס' איז דער מקור [הרמב"ם, שהרי] די פיוטים זענן דאך אויך נאך פון די תנאים ואמורים. [אמנם גם על פי פשוט] האט ער [הרמב"ם] אודאי געהאט עפעס אַ מקור דערויף, אַז ס'איז ראה במראה הנבואה.

^ב וכלשון הכתוב בפרשת [טו, טז] ה' הִיָּה דְבַר ה' אֶל אֲבָרָם 'בַּמַּחְזָה' לְאָמֹר.

^{מא} כי לא נמצא זה בסתם תנחומא שלפנינו. [אמנם ראה מזה בתנחומא הישן ש"ל מכת"י (פרשת בא, אות י').]

^{בב} פירוש: בקי בחכמת 'התכונה'.

נישט קיין מציאות מיט [א כח] אַנאָושינות אַז מ'זאָל [עס] קאַנען 'זען'. [והרי] די גמרא זאָגט דאָך אויך אזוי אַז זיי זענען זיכער ס'הייז שיקרי (וכדלעיל באות כז), אַז ס'איז נישט קיין מציאות [לראותה] מיט קיין [כח] אַנאָושינות. ממילא אַז ס'איז לַמַעֲלָה מן הַטֵּבֶע, יעדער ראיה וואָס ס'איז לַמַעֲלָה מן הַטֵּבֶע, הייסט אַן ענין נבואה. דאָס קען זיין, פון דאָרטן האָט דער רמב"ם גענומען [שהראה לו בַּמַּרְאֵה הַנְּבוּאָה, ווייל] דאָס אליין הייסט אויך אַ נבואה.

מז

ובעין זה מצינו בגמרא ד מי שאומר סברא ודעת נכונה בדברי התורה, והוא סברא כזה שהוא למעלה מדעתו ושכלו במבט, הוא בחינה של רוח הקודש ונבואה

אזוי ווי די גמרא זאָגט, די גמרא זאָגט דאָך אפילו אויף אַ 'שקל' [וסברא], אַז ס'פאַלט איינעם איין אַזא דעת [אמיתי בדברי תורה] וואָס ס'איז העכער זיין דעת [הטבעי], הייסט דאָס רוח הקדש.

אזוי זאָגט דאָך די גמרא אין בבא בתרא דף י"ב^ב, אַז דאָס הייסט רוח הקדש, אַז ס'פאַלט איינעם איין אַ סבָרָא וואָס ס'איז נישט עפעס לויט זיין מצב. [און] די גמרא זאָגט [דערויף, ודילמא] כְּסוּמָא [בַּפְּרָכָה, ומשני] ווען איינער טרעפט איין, אַ תלמיד וואָס איז נישט אין דעם סוג [לעמוד בזה], און ער טרעפט איין די זעלבע וואָס רבי עקיבא זאָגט, אַזא ענין וואָס ס'קאָן נישט פאַרשטיין טאָקע נאָר רבי עקיבא, נו וויאזוי קומט דאָס צו אים, אלא מאי איז דאָס אַן ענין פון נבואה, דאָס הייסט רוח הקדש, [ווייל] ס'איז אַן השפּעה מן הַשָּׁמַיִם^מ.

^{בב} בגמרא בבא בתרא (יב): אמר רבי אבדימי דמן חיפה, מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים. אטו חכם לאו נביא הוא [פירשי: וכי אין חכם ראוי להיות נביא דקאמר מר ניטלה מן הנביאים וניתנה לחכמים מכלל דמעיקרא לא היתה נבואה לחכמים], הכי קאמר, אע"פ שניטלה מן הנביאים [שאינם חכמים], מן החכמים לא ניטלה [ונביאים יש להן לכב חכמה]. אמר אמימר וחכם עדיף מנביא, שנאמר [תהלים ז, יב] וְנָכַח לִבִּי חֻקָּהּ, מי נתלה במי, הוי אומר קטן נתלה בגדול. אמר אביי, תדע [נשלא ניטלה מן חכמים], דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרא משמיה דגברא רבה אחרינא כוותיה. אמר רבא ומאי קושיא ודילמא תרווייהו בני חד מולא נינהו, אלא אמר רבא, תדע דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרא משמיה דר' עקיבא בר יוסף כוותיה [וליא לאמימר בני חד מולא נינהו, שהרי ר' עקיבא חכם ממנו הרבה]. אמר רב אשי ומאי קושיא, דלמא להא מילתא בר מזליה הוא, אלא אמר רב אשי, תדע דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרא הלכה למשה מסיני כוותיה. ודלמא כסומא בארובה. ולאו טעם יהיב [במילתיה] [בתמי], וכין דאמר טעמא אין זה כסומא שמכוון לירד בארובה במקרה בעלמא, אלא סברת הלב היא הבאה לו בנבואה, וזכה להסכים להלכה למשה מסיני].

^{מד} כן ביאר בשו"ת חתם סופר [אורח סימן רח, ד"ה מ"ש רמכ"ח בדף ב'] וז"ל: והיטב אשר דיבר מעלתו כי מה שכתב הראב"ד בהלכות לולב (ח, ה) כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשו, וכיוצא בזה כמה פעמים, אין רוצה לומר רוח הקודש כמו שהיה לדרו המלך ע"ה וחביריו, אבל היינו רוח ה' על עוסקי תורה לשמה אשר זוכים לכוון האמת, אפילו אם לפי טבע חכמתם ושכלם לא ישיגו ידיהם תושיה כזו, מ"מ הקב"ה בחסדו יהיב חכמתא לחכימא לפי שעה וכו'. ועל דרך זה אמרו חז"ל פרק קמא דבבא בתרא אף על פי שניטלה הנבואה מן הנביאים מחכמים לא ניטלה, לא כמו שהסביר מעלתו שהחכמה לא נטלה מהחכמים, לא משמע כן, אלא הנבואה לא ניטלה מהחכמים, פי' אותו חלק נבואה שמשגי ע"ד חכמתו, שהעוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה [באותו א] בשכלו וחכמתו, אף על פי שאיננו בכח תולדות טבע שכלו, רצה ש"ס להוכיח כן ממעשים בכל יום שתלמיד חכם משיג לשכליותו של ר' עקיבא, דאמר מילתיה מעצמו ואשתכח משמיה דר' עקיבא כוותיה, ואנו יודעים שאין שכלו של זה מגיע לעקבות דר' עקיבא, שמע מינה על דרך נבואה כנ"ל, וגם אשתכח הלכה למשה מסיני כוותיה. ודחי ש"ס דילמא כסומא בארובה ובלי דעת מילין יכביר, ובמקרה בעלמא, ואין כאן הוכחה, ומסיק ולאו טעמא יהיב, שמע מינה שהוא כעין נבואה של חכמה. [ועיין בזה בדברי רבינו בס"ג בהעלותך תשט"ז, ובדברי יואל [ריש פרשת וירא, ובפרשת קדושים עמוד קא], ועוד].

ועיין עוד בחובת הלבבות [חשכון הנפש פרק ג, חשבון כא]: וכשיתמיד על זה, ימצא לו הבורא בקשותיו, ויפתח לו שערי ידיעתו, ויחזק שכלו ואבריו לעמוד במצוותיו אשר למעלה מיכולתו, מדרגה אחר מדרגה, כמו שנאמר [ישעי מח, יז] אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ מִלְמַדְךָ לְהוֹעִיל מְדִיכָךָ בְּדֶרֶךְ תִּלְךָ וכו', כמעט שתדמה לנבואה הבאה מאת

מח

וכל זה הוא אפילו בסברה שכלית שהוא למעלה מן דעת הטבעי, וכל שכן בראיית העין כזה שהיא למעלה מן הטבע
 נו מילא דעס איז דאך שוין [אפילו] אַז ס'פאַלט אים איין [מסברא, און] ס'איז דאך אַ
 שְׂכָל אָנוּשִׁי דאָ דערינען, נאָר [ווייל] ס'איז נישט לְפִי שְׂכָלוֹ [הטבעי].
 [וואס כן כל שכן בראיית הלבנה בתוך ו' שעות להמולד, וואָס] דאָס איז אַזאַ רָאָיָה וואָס
 ס'איז גאָרנישט קיין מְצִיאוֹת בְּעוֹלָם, אַז ס'זאָל זיין אַ מענטש בְּעוֹלָם - מיט יעדן כַּחַ
 הָרָאָיָה - אַז מ'זאָל דאָס קאָנען זען. [ובודאי] אַז ס'איז נאָר [בהשפעה] מִן הַשָּׁמַיִם, איז
 דאָךְ דאָס אַליין אויך אַ בְּחִינַת נְבוּאָה.

מט

[וממילא] פון דאָרט קען זיין האָט דער רמב"ם [והפייטן דאָס] אפשר גענומען, ווייל
 דאָס זאָגן זיי דאָך אַזוי [בדברי חכ"ל], אַזוי זעט דאָך אויס דאָ אין מדרש אַז משה האָט
 געזען די לְבָנָה [בו בזמן] ווען ס'איז נישט געווען קיין מְצִיאוֹת [עס] צו זען.

נ

הקדמה לישוב קושיא ה' (באופן ראשון)

(עד אחר אות סא)

[קושיא זו]

אמנם לכאורה הלא קוב"ה לא עביר ניסא למגנא, ולמה הוצרך הקב"ה להקדים להראות
 לו הלבנה כשעדיין היא בקוטנה, ולא המתין עד שעה שתהא ראויה להיראות מצד הטבע

יהיה איך שיהיה, סיי לויטן רמב"ם וואָס ער זאָגט [שהיה בדרך] נבואה, און לויט
 דעם פֿשטות אינעם מדרש וואָס ער זאָגט אַז ס'איז נישט קיין מְצִיאוֹת צו זען מיטן
 דֶּרֶךְ הַטֵּבַע און הקדוש ברוך הוא האָט אים געוויזן [בכח הָרָאָיָה שהיא למעלה מן הטבע.
 אמנם הלא] דער כָּלֵל איז דאָך מ"ה [אַז] קודֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא לֹא עָבִיר נִסָּא לְמַגְנָא, [וואס כן
 לכאורה] וואָס האָט מען נישט געוואַרט אַביסל, העט מען עס ווען געקאָנט זען [גם
 בטבע], וואָס האָט מען אים געדאַרפט צו ווייזן [שוין פון פריער], מ'האָט דאָך געקאָנט
 וואַרטן.

נא

ישוב קושיא זו

אמנם התירוץ בזה מובן מאליו, כי באם היה ממתין עד יום ה' בשבת כשכבר יכולין לראותו, או היה מתחיל ראש חודש ביום
 ו' בשבת, וגם ט"ו בניסן היה חל בו' בשבת, וא"כ היה מתאחר כל הנאולה ביום אחד. ודוקא אותה ליל ה' בשבת שחל בט"ו,
 הוא שהיה ראוי להנאולה, וכמו שנאמר לֵיל שְׁמִרִים הוּא, שהיה הקב"ה מצפה וממתין על לילה זה לנאול את ישראל, ומבואר
 במדרש שכשהגיע הזמן לא רצה הקב"ה לעכב עוד אפילו רגע אחד

נאָר וואָס'זשע דען, ס'איז דאָך מובן מַאֲלִיו [הטעם לזה].

[ווייל] ווען מ'וואַרט ביז נאַכט, קודם [איז] אין מְקַדְשִׁין אַת הַחֹדֶשׁ בְּלִילָה^מ, און
 [ביז] צופרי, צו וואַרטן ביז דאָנערשטאָג אינדערפרי, דאָנערשטאָג אינדערפרי קודם

האלקים. וכן בשאר החכמות, כי התלמיד ימצא בלבו - כשהוא משתדל בחכמה - כח עליוני רוחני, אין בכח
 אדם להועילו בו, ולזה אמרו רז"ל (ב"ב שם) חכם עדיף מנביא, ואמר אֱלִיהוּא (איוב לב, ח) אֶכֶן רוּחַ הָיָא בְּאָנְשִׁי.

^מ כמבואר בגמרא ברכות (נח), ובזוהר הק' (מקץ דף רא:).

^מ כמבואר בגמרא סנהדרין (יא:): תנו רבנן, אין מעברין את השנה אלא ביום, ואם עיברה בלילה אינה מעוברת,
 ואין מקדשין את החדש אלא ביום, ואם קידשוהו בלילה אינו מקודש. אמר רב אבא מאי קרא, תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ
 שׁוֹפָר בִּפְסָה לְיוֹם חֲגֻגָה (תהלים פא, ד), איזהו חג שהחדש מתכסה בו [פירש"י: שהלבנה אינה נראית בעליל לכל העולם,
 דכתיב חדר בכסה], הוי אומר זה ראש השנה [שחגה בראש חדש הוא, אבל שאר חגים באמצע החדש הם], וכתוב (שם פא,
 ה) כִּי חֵק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לְאֻלָּי יַעֲקֹב [כלומר חק שישראל עושין באותו חג, דהיינו קידוש החדש, הרי הוא
 כמשפט], מה משפט ביום [דכתיב (תצא כא, טז) בְּיוֹם הַתְּחִלָּה אֶת בְּנֵי, כדרדשין באחד דיני ממונות (סנהדרין לד:)], אף
 קידוש החדש ביום.

העט דאָך גיווען אָנגעהויבן הערשט [לחול ראש חודש בליל ו' שלאחריו, שהרין ראש חודש מוז זיך דאָך הערשט אָנהייבן פאַרנאַכטס, זאָגט דאָך די גמרא^ל (וכדלעיל באות מ), צריך שיהיה לילה ויום מן החודש, און אז מ'קומט דאָנערשטאָג ווען ער זעט הערשט די לְבָנָה (דעמאָלטס)], העט דאָך גיווען געוואָרן פרייטאָג ראש חודש, [ווייל] ווידעראום אין דאָנערשטאָג [ביום] איז דאָך אויך שוין שפעט.

[וואס היה חל א' ניסן ביום ו' בשבת] איז דאָך עס שוין נישט [גם] ליל ט"ו [חל בליל ה' בשבת, אלא בליל ו' בשבת, ואותו ליל ה' בשבת] דאָס איז דאָך [געווען דער] ליל שְמֵרִים הוא לֵה' לְהוֹצִיאָם [בא יב, מב], אותו הלילה [היה הקב"ה ממתין ומצפה לגאולם] זאָגט דער מדרש^מ, ווי ס'שטייט – ווי רש"י ברענגט עס^מ און דער מדרש זאָגט, – הקדוש ברוך הוא האָט געוואָרט אויף 'דער' נאָכט, דאָס איז געווען 'די נאָכט' איז געוועזן 'שְמֵרִים', אָנגעגרייט אויף דער גאָולה.

[און] ס'שטייט אין מדרש^מ [אז] הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט, אַז ס'איז געקומען דער זָמן הַגאָולה האָט הקדוש ברוך הוא נישט אויפגעהאַלטן ניטאָמאַל איין רגע.

נב

די זעלבע [גם לענין גאולה העתידה] שטייט אויך [במדרש] אין שיר השירים אויף איין פלאַץ^מ ביי די שבועה [פון] הַשְׁבַּעֲתִי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם אִם תַּעֲרִירוּ וְאִם תַּעֲזֹרוּ, [אז] מ'זאָל נישט דוחק את הקץ זיין, זאָגט ער [במדרש] ווען ס'וועט קומען, זאָגט ער [בפסוק, אם תַּעֲרִירוּ וְאִם תַּעֲזֹרוּ] עַד שֶׁתַּחֲפֹץ, [ובמדרש שאמר הקב"ה] ולכשתחפץ [מדת הדין], הקדוש ברוך הוא אומר אביא להם בקולי קולות, איך וועל עס ברענגען [ולא אתעכב].

נג

אזוי שטייט אין מדרש [שהקב"ה אומר] איך וועל נישט אויפהאַלטן איין רגע נישט, ווען ס'וועט זיין דער זָמן.

[דהתינתן] אין דערפריער איז נישט מעגליך [לדחוק הקץ קודם זמן], און ווען ס'קומט [אָבער] דער זָמן, וועל איך נישט אויפהאַלטן אַ רגע.

נד

איז דאָך געווען אַן עֲנִיָּן גָדוֹל [שתהיה הגאולה ביום ט"ו שחל בה' בשבת], האָט מען דאָך

^מ במכילתא בא (פרשה יד) ובילקוט שמעוני (רמז ר'): ליל שְמֵרִים הוא לֵה'. בו גאולו, ובו עתידין להגאל, דברי רבי יהושע וכו'. ומה תלמוד לומר הוא הלילה הזה לֵה', אלא הוא הלילה הזה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו בלילה הזה אני גואל את בניך, וכשהגיע הקץ לא עכבן הקב"ה כהרף עין.

ובתנחומא בא (סימן ט): וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וגו'. כשהגיע הקץ, לא עכבם כהרף עין. בט"ו בניסן נגזרה גזירה ונדבר עם אברהם אבינו בין הבתרים, בט"ו בניסן באו מלאכי השרת לבשרו על יצחק, בט"ו בניסן נולד יצחק, בט"ו בניסן נגאלו ממצרים, בט"ו בניסן עתידין להגאל משעבוד גלות. וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה, קץ אחד לכולם. ליל שְמֵרִים הוא לֵה' לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, הוא הַלֵּילָה הַזֶּה שבו עתידים להגאל וכו'. הוא הַלֵּילָה הַזֶּה, הוא הלילה שאמר הקב"ה לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך.

^{מב} ברש"י בא (יב, מב): ליל שְמֵרִים. שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו, להוציאם מארץ מצרים: הוא הַלֵּילָה הַזֶּה לֵה'. הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך.

^{מט} בשיר השירים רבה (פ"ב, פסוק ז): הַשְׁבַּעֲתִי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם וכו'. ר' חלבו אומר, ארבע שבועות יש כאן (בשיר השירים), השביעי לישראל שלא ימרדו על המלכות, ושלא ידחקו על הקץ, ושלא יגלו מסטירין שלהם לאומות העולם, ושלא יעלו חומה מן הגולה וכו'. אם תַּעֲרִירוּ וְאִם תַּעֲזֹרוּ, רבי יודן ור' ברכיה, ר' יודן אמר אהבה שאהב יצחק את עשו וכו', ר' ברכיה אמר אהבה שאהב הקב"ה לישראל וכו'. מהו עַד שֶׁתַּחֲפֹץ, מלכות שלמעלן, לכשתחפץ מדת הדין, מאלה אני הוא מביאה בקולי קולות, ולא אתעכב, לכך נאמר עַד שֶׁתַּחֲפֹץ.

געמוזט האָבן שוין דעם ליל חמישי [בשבת, שיחול בו ליל פסח]. דאָס איז געווען די נאַכט נאָך מיטוואָך [של ערב פסח], איז געווען ליל ט"ו.

[ולא היה אפשר שתהיה הגאולה בליל י"ד, אלא בליל ט"ו דייקא, שהרי] דער מדרש רעכנט דאָך אויס¹ [אז] ס'איז געווען ליל ט"ו און ס'איז דורכגעגאנגען פערצן שקיעות.

נה

וואָרן דער מדרש זאָגט דאָך אזוי אויכעט, דאָס זאָגט דאָך אויך דער מדרש, [על מה שנאמר] [תהלים קד, יט] עֲשֵׂה יְרֵחַ לְמוֹעֲדִים - רש"י [על המדרש] זאָגט עס טאַקע אויף 'דעם' מדרש² - שְׁמֹשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ, [דאף כ'] לא נבראה הלבנה אלא לקבוע בה חדשים ומועדים, אף על פי כן שְׁמֹשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ, מוז מען צוניצן דעם שְׁמֹשׁ אויך.

ווייל די חדשים די רגלים זענען אַלע לויט די לְבָנָה, און פונדעסטוועגן [דורך] שְׁמֹשׁ אויך, פאַרוואָס, זאָגט ער ווייל ביז ס'איז נישטאָ קיין שְׁקִיעָת 'הַחֲמָה' אויף די לְבָנָה, קען נישט ווערן קיין ראש חודש, ס'מוז זיין אַ שְׁקִיעָה. און אז די לְבָנָה ווידער, אז מ'זעט די לְבָנָה אפילו צופרי, אז מ'זעט אין 'דעם' טאָג, קען נישט ווערן קיין ראש חודש ביז ס'גייט נישט דורך אַ שְׁקִיעָה, [וירק] נאָך דער שְׁקִיעָה קען הערשט 'אויפדערנאכט' ווערן ראש חודש.

איבערדעם זאָגט ער עֲשֵׂה יְרֵחַ לְמוֹעֲדִים, [און] פונדעסטוועגן שְׁמֹשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ מוז מען צוניצן דעם שְׁמֹשׁ אויכעט, אזוי שטייט דאָרט אין מדרש. דאָס איז די זעלבע וואָס די גמרא זאגט³ צריך שיהא לילה ויום מן החודש.

נו

יהיה איך שיהיה, ווען מ'ווייזט נישט משה רבינו'ן מיטוואָך די לְבָנָה, העט מיטוואָך נאכט נישט געווען קיין ראש חודש, העט נישט געווען נאָך קיין פערצן שקיעות אין חודש, די פופצנטע שְׁקִיעָה [תהיה בליל ט"ו], אזוי ווי דער מדרש זאגט⁴ [אז] ליל ט"ו איז די פופצנטע שְׁקִיעָה, [ווען] ס'איז דורכגעגאנגען פערצן שְׁקִיעוֹת איז מען אַרײַנגעגאַנגען אין ליל ט"ו, אזוי זאָגט ער אַרויס [אז ווען] י"ד שְׁקִיעוֹת איז דורכגעגאַנגען - אזוי שטייט דאָרט אין מדרש - איז מען אַריין געגאַנגען אין ליל ט"ו אַרײַן, דאָס איז געווען 'די נאכט' וואָס אידן זענען אויסגעלייזט געוואָרן פון מצרים.

[וממילא] איז דאָס געווען אַ הִכָּרַח גְדוֹל [להראות הלבנה למשה עוד ביום ד' בשבת], וואָרן אין דעם איז תְּלוּי געווען די גאַנצע גאַוּלָּה, [און] אז מ'פאַרשפּעטיגט די שְׁעָה, איז חלילה עֲבָרָה הִשְׁעָה.

אויף אַלענפאַלס, דאָס האָט געמוזט זיין [ולא היה אפשר לאַחר יותר הקביעות ראש חודש].

נז

ובפרט לפי דברי האר"י ז"ל בביאור הפסוק ולא יכלו להתמקמה, שלא היה אפשר להמתין עוד רגע אחד יותר, כי אז היו גופלים בשער הנו"ן, ולא היה אפשר להם לצאת משם לעולם. ועל כן היה הכרח שיתחיל החודש בליל ה', ולא בליל ו'.

איבערהויפט [נישט עוד בטעם שלא היה אפשר לאַחר הדבר, ווייל] ס'איז דאָך געווען וְלֹא יִכְלּוּ לְהִתְמַקְמָה [בא יב, לט], [וכמו שמפרש האר"י הק"א ווייל] זיי זענען געווען משוקעים

² בבראשית רבה (י, כ), המובא לעיל בהערה כ.

במ"ט שערי טומאה [ואם היו שוהין שם יותר אפילו לרגע א', היו נופלין לשער הנ' שבטומאה, ואז שוב לא היו יכולים עוד לצאת משם לעולם].

[און] אזוי איז געווען פֿמה טעמים אויף דעם [שלא היה אפשר לאחר הדבר, און] אז ס'איז געווען אָנגעגרייט [על אותה הלילה] ווי רש"י זאָגט^מ, ס'איז געווען אָנגעגרייט [אז] 'די נאכט' האָט עס געמוזט זיין.

נח

ובזה מוכן מה שהראה לו הלבנה בעודה בקוטנה, בדרך גם ונבואה, לפי שרצה הקב"ה שיתחיל החודש מיד בליל ה' בשבת. וזה היה גם הראשון מכלל נסי הגאולה עצמה

איבערדעם איז עס געווען אַ גרויס הכרח דעם נס [שמשה יוכל לראות הלבנה ביום ד'].
[ונמצא] דאָס ערשטע נס [של הגאולה] איז געווען ביי קביעות החודש, [אז] הַחֹדֶשׁ 'הַזֶּה', אַז מ'הָאָט געוויזן דעם חודש [בדרך נס, כשהיתה הלבנה עדיין בקוטנה], אַז מיטוואָךּ האָט מען געוויזן [די לבנה פאַר] מִשֶּׁה רַבִּינָן [כדי שיתחיל החודש מיד בליל ה'].
[והיות שעדיין לא היה באפשר לראותה מחמת קוטנה] איבערדעם האָט דאָס געמוזט זיין פֿמֶרְאָה הַנּוֹבָא, ווי דער רמב"ם זאָגט. אָדער אזוי ווי דאָס פֿשֻׁטות פֿונעם מדרש [אז ס'איז געווען] על כל פנים אַ חוץ לדרך הטבע, מיטן כח הַרְאָיָה, [אז] ער זאָל זען די לְבָנָה ווען ס'איז נישט קיין מציאות נאָך צו זען.

נט

ישוב קושיא יד

ועל דרך זה יש להבין למה רצה משה להקדים לעשות ר"ח עוד ביום ד' בשבת, כי יען שהגאולה היה תלוי בקביעות החודש, צפה משה דאולי אפשר להקדימו קצת

קאָן זיין אַז דאָס איז אפשר טאַקע דער טעם [על מה שדקדקנו לעיל (באות לט-מב)] וואָס מִשֶּׁה רַבִּינָן האָט זיך געאיילט [און] ער האָט געוואָלט 'שוין' מאַכן [ראש חודש מבעוד יום בד' בשבת].

וואָרן ער האָט דעך דאָס געוואוסט אַז דאָס איז גיווענדט [הגאולה] אין דעם, ס'דאַרף דורכגיין [י"ד שקיעות, און] ער האָט געקלערט ס'וועט זיך [לפי זה] 'פריער' אָנהייבן דער יום ט"ו. אַז מ'העט גיווען געמאַכט דעם ראש חודש פריער אָביסל, העט זיך געווען אָנגעהויבן דער יום ט"ו [אום מיטוואָך], העט דורכגעגאַנגען די פערצן שקיעות [פריער], און דער יום ט"ו העט זיך שוין אָנגעהויבן אָביסל פריער, [וחשב כי] אפשר וועט ער [קענען] מִמֶּהָר זיין די גאָולה אויכעט מיט דעם.

ס

ועל זה צוה לו הקב"ה שלא לעשות כן, כי גם להקדים הגאולה אי אפשר, ריש בזה ענין דחיקת הקץ והוא סכנה גדולה [נגאָר אויף דעם] האָט הקדוש ברוך הוא געזאָגט ניין, דאָס טאָר מען נישט. פריער ווי דער חֲשֹׁבֹן איז, טאָר מען נישט טון קיין שום פֿעולָה נישט, אזוי ווי די אַלע פֿעולות וואָס זיי זענען ס'איז אין פֿלל פון דְּחִיקַת הַקֵּץ.
[איבערדעם] האָט הקדוש ברוך הוא געזאָגט ניין, מ'מוז וואַרטן ביז נאכט, [ווייל]

^{נא} שאם היו שוהין שם יותר היו נופלין לשער הנ' שבטומאה, ואז לא היו יכולים עוד לצאת משם. וכמובא בסידור האר"י קול יעקב לרבי יעקב קאפל (בהגדה של פסח, פיסקא מצה זו) בביאור הפסוק וְלֹא יִכְלּוּ לְהִתְמַקְּמָהּ, וכמו שהזכיר רבינו ענין זה בכ"מ. – ועיין בזה גם באור החיים הק' (שמות ג, ח).

ס'נוצט נישט גארנישט, ס'העלפט נישט, [אז] מ'זאל דאָ טון עפעס אַן אויסנאַם [אז] מ'וועט זיך וועלן אָנשטרענגען און צואייילן.

דאָ [בענין הגאולה] איז דאָס נישט פאַרהאַנדן.

[אזאך] וואָס ס'רירט אַן דעם קיץ, איז נישט פאַרהאַנדן [להקדימו], מוז נאָר זיין ווען דער זמן איז, [און] מ'טאָר נישט עובר זיין על הקץ, [ווייל] ס'איז די גרעסטע סכנה.

סא

יהיה איך שיהיה, דאָס ערשטע נס פון די גאולה איז געווען, דאָס ערשטע נס איז געוועזן 'דאָס' טאָקע, וואָס מ'האָט עס קובע געווען [אום] מיטוואָך [שיחול ראש חודש בליל ה', והיינו] מ'האָט אים געוויזן די לבנה [מיטוואָך] און מ'האָט קובע החודש געווען [אז] אויפדערנאָכט איז געוואָרן ראש חודש ניסן.

סב

[קושיא ח]

ובזה יש לפרש גם דברי המדרש בפסוק החדש הזה לכם, שלא מצא הקב"ה זכות שיגאלו, עד שמצא זכותם של משה ואהרן מיט דעם פאַרשטייט מען דעם מדרש²², [וואָס אויף] החדש הזה לכם ראש חדשים זאָגט דער מדרש זה שאמר הכתוב אלה שני בני היצהר, [דהיינו] משה ואהרן. הקדוש ברוך הוא האט געזען אז ס'איז נישטאָ קיין זכות להגאל, האָט ער געזאָגט אין זכות פון משה ואהרן, אז ס'איז גענוג משה ואהרן אליינס, [אז] אין זייער זכות זאל שוין זיין די גאולה.

סג

ולכאורה אינו מובן האיד שיד ענין זכות הגאולה לפסוק זה, דמיירי ממצות קידוש החודש

לכאורה וואו ליגט דאָס אין דעם - [אין דעם פסוק] החדש הזה לכם ראש חדשים - אז אין זכות פון משה ואהרן איז די גאולה. [והלא פסוק זה] דאָס איז דאָך גאָר קידוש החודש שמועסט מען דאָ, אין דער פסוק רעדט מען דאָך גארנישט פון די גאולה, [פארוואָס] פונקט דאָ שטעלט ער אַראָפּ דעם.

סד

ישוב קושיא ח

אמנם להאמור יובן, כי כל הגאולה וזמנה הראויה, היה תלוי בענין זמן קביעות החודש בזמן, שהוא בליל ה'. וקביעות החודש נעשה על ידי משה ואהרן, וכמו שלמדנו מזה לדורות דצריך בית דין של ג', וכמו שהיה כאן ע"י הקב"ה ומשה ואהרן נאָר וואָס דען 'דאָס' איז דאָך עס [כי הגאולה תלוי בקביעות החודש בזמן הראוי, און] קביעות החודש - דעם ראש חודש - האָבן זיי [משה ואהרן] דאָך געמאַכט, [וכמו שדרשו מלשון הפסוק] החדש הזה לכם, [אז] ס'מוז דאָך זיין ג' [דיינים, לקדש החודש, וכמו בכאן] איז געווען משה ואהרן, און הקדוש ברוך הוא האָט זיך קצָרף געווען מיט זיי, אזוי דרש'נען די חכמינו ז"ל²³, [און] איבערדעם האָט ער געזאָגט לכם, אזוי ווי עטס זענטס [בית דין סמוכין, ועל כל פנים] זיי זענען געווען גי'.

²² בשמות רבה (טו, ג). ולשון המדרש הובא לעיל באות יג.

²³ בגמרא ראש השנה (כה:): ראוהו שלשה והן בית דין, יעמדו שנים ויושיבו מחביריהם אצל היחיד. אמאי וכו', דסלקא דעתך אמינא הואיל ותניא דיני ממונות בג' ואם היה מומחה לרבים דן אפילו ביחיד, הכא נמי ניקדשה ביחיד, קא משמע לן. ואימא הכי נמי, אין לך מומחה לרבים בישראל יותר ממשה רבינו, וקאמר ליה הקדוש ברוך הוא עד דאיכא אהרן בהדך, דכתיב ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בָּאֵרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם. ובשמות רבה (טו, ס): דבר אחר החדש הזה לכם, למה אמר הקב"ה למשה ולאהרן, לפי שקידוש החודש

ממילא איז דאך דורך משה ואהרן איז געווען קביעות החודש. און דעם קביעות החודש, דעם האָט געמאַכט די גאַנצע גאולה.

סה

איבערדעם איז רעכט וואָס ער ברענגט צו דעם כַּח פון משה ואהרן, דער זכות פון משה ואהרן, [וואָס] זיי זענען געווען [הבית דין של ג'] ביי קביעות חדשים. און 'די רגע' פון דעם קביעות החודש, דעמאלטס מיטוואך פאַרנאכט, פאַרן יום ראש חודש [שחל ביום ה'], 'די רגע' האָט געמאַכט דאָס גאַנצע נס פון די גאולה.

סו

ישוב קושיא ה (באופן ראשון)

ובזה יובן דברי המכילתא שדרש בתיבת לאמור שיאמר להם מיד, כי יורו הקב"ה למחר לעשות ראש חודש בליל ה', ולא יאחר הדבר, כי בזה היה תלוי כל הגאולה

מיט דעם פאַרשטייט מען [דברי המכילתא] וואָס ער האָט געזאָגט אַמור להם מיד, [שדרש בתיבת] 'לאמר' אַמור מיד, זאָלסט 'באלד' זאָגן.

וואָרן דאָס האָט דאָך הקדוש ברוך הוא [געזאָגט, און] ער [משה רבינו] האָט געוואָלט נאָך פריער [מבעוד יום], אָבער על כל פנים אויפדערנאכט [בליל ה'] ווען ער פאַרשפּעטיגט, העט דאָך עס גיווען געבליבן [הקביעות החודש] אויף דאָנערשטאָג [ור"ח היה חל בליל ו'], העט מען דאָך גיווען פאַרלאָרן אַלעס, העט מען נישט גיווען געהאַט דעם ליל ט"ו [שיחול בליל ה' בשבת, און] ס'העט געווען 'פאַרשפּילט'.

איבערדעם האָט ער געזאָגט אַמור מיד, דאָס מוזטו זאָגן 'שוין' דעם קביעות החודש, [יעצט] מיטוואך, ס'איז געווען מיטוואך פאַרנאכט [כשקידש החודש על ליל ה'].

סז

קושיא זו

אמנם לכאורה יש לדקדק, דאם כן למה המתין להראותו רק סמוך לחשיכה, עד שעבור זה הוצרך לזרוז לעשותו 'מיד'. והלא מכיון שבלאו הכי היתה מראה הלכנה בדרך נבואה ובנס, היה יכול להראותו גם מבעוד היום גדול

[נאָר] לכאורה, אַז ס'איז געווען בַּנְבוּאָה, האָט מען דאָך געקענט 'ווייזן' [נאָך] פריער [אויך, בעוד היום גדול], פאַרוואָס האָט מען געמוזט וואַרטן [עד סמוך לחשיכה], לפי פשטות דברי המכילתא ורש"י שהראה לו סמוך לחשיכה^{יב}.

סח

ישוב קושיא זו (באופן ראשון)

ויש לומר, כי רצה הקב"ה למנוע שלא יהיה בזה איזה ענין של דחיקת הקץ, דהא חיוני דגם משה רצה למחר לקדשו מבעוד יום, ואם היה נודע הדיבור מבעוד יום הגדול, אולי היו גם אחרים רוצים לקדשו מבעוד יום, והיה סכנה בדבר, ולזה המתין הקב"ה עד סמוך לחשיכה

[נאָר] קאָן זיין טאַקע דאָס איז אויך די זעלבע [טעם, ווייל] מ'האַט דאָך אַלץ מוֹרָא געהאַט פאַר דְּחִיקַת הַקֶּץ. אפילו דעמאלטס האָט דאָך אויך נאָך משה רבינו געוואָלט [לקבוע ביום ד'] און הקדוש ברוך הוא האָט אים נישט געהייסן, און טאַמער אַז מ'זאָגט [נאָך] 'פריער' [דעם הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵס], אפשר העט נאָך עמיצער גיווען געוואָר געוואָרן.

בשלשה, כשביקש הקב"ה לקדש את החודש אמר הקב"ה למשה ולאהרן אני ואתם נקדש את החודש, הדא הוא דכתיב ויאמר ה' אֵל מֹשֶׁה וְאַל אֶהְרֹן.

^{יז} על ידי שהצטרף הקב"ה כביכול עם משה ואהרן.

^{יח} ולפי אופן הראשון בישב קושיא ב' דלעיל, דלעולם הראה לו סמוך לחשיכה ממש.

מ'הָאָט דאָך אים געמוזט מַזְרִז זיין 'מִיד' [לפי שהראה לו הלבנה כשהיה הזמן סמוך ומאוחר, ווייל] אַז מ'וועט אים נישט מַזְרִז זיין אפשר וועט עס גאָר פאַרבלייבן [ליום שלאחריו].

און ווידעראום [אַז מ'זאָל אים] מַזְרִז זיין [נאָך] פריער, האָט מען דאָך נישט געקענט, ווייל טאָמער ווערט עמיצער געוואָר טאַקע, [און] אפשר טאַקע וועט ער [וועלן] מיט 'געוואָלד' און ער וועט חלילה דוּחַק זיין [את הקץ, והיה מתאחר הגאולה בעון זה]. איבערדעם האָט הקדוש ברוך הוא געוואָרט [ביז מיטוואָך 'פאַרנאַכטס'].

סט

הקדמה לישוב קושיא טז (באופן שני)

ועוד יש לומר, דהוא על דרך שכתב באור החיים הק', לבאר למה המתין הקב"ה מלהביאם להר סיני, ומלהודיע להם זמן וענין קבלת התורה, עד סמוך לקבלת התורה. דוהו לפי שמוחמת גדול התשוקה היה קשה מאוד להמתין עד הזמן, באם כבר היו שם במקום ההוא, וכבר היו יודעים כל הענין, והיו צריכין להמתין עוד עד זמן המיועד און קען זיין [עוד טעם בזה, דהנה] דער אור החיים הקדוש זאָגט¹¹ אויף דעם וואָס מ'הָאָט געוואָרט [קודם קבלת התורה], דער בורא כל עולמים האָט געוואָרט [ולא הביאם תיכף למדבר סיני, ורק בחדש השלישי וגו'] פֿיום הַזֶּה פֿאַו מְדַבֵּר סִינִי [יתרו יט, א], [און] ווען זיי זענען געקומען קיין מדבר סיני האָט מען זיי הערשט געזאָגט אַתֶּם רֵאִיתֶם [ולמה לא הביאם לשם מקודם, ויאמר להם כל זה מקודם].

ע

גיט ער צו פאַרשטיין. - [ובזה מבואר גם] פאַרוואָס מ'הָאָט געוואָרט [בהודעת זמן קבלת התורה, און] מ'הָאָט זיי נישט געזאָגט די מימרא¹² 'פריער' [און אלעס] מוֹדִיעַ געוועזן פונקטליך [נאָך פון פריער]. - זאָגט ער, [ווייל] ביז דעמאָלטס - זאָגט ער דאָס מָשָׁל - די חֲשִׁיקָה איז געווען אַזוי גרויס, [און] ווען ס'קומט שוין דער זמן איז שטאַרקער די תְּשׁוּקָה, איז שווערער צו וואַרטן ווען ס'קומט צום סוף.

¹¹ באור החיים הק' יתרו (יט, א): בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי וגו'. הנה למה שקדם מעוצם חיבתו יתברך בישראל, וגודל חשקו לתת להם ארוסתם זאת התורה, תקשה למה נתעכב ה' מתת התורה עד חודש השלישי, כי מן סימני האהבה היא שלא יתעכב חושק מבא לחשוקתו. ואם לצד הדרך, הלא מצינו (בראשית רבה נט, יא) שאפילו לאליעזר עבד אברהם קפצה לו הארץ בלכתו לקחת אשה ליצחק, ומכל שכן וקל וחומר לחתונת נשואת ראש, כי תקפוץ הארץ וגם השמים אם יצטרכו לה. ○ אשר על כן בא הקב"ה ונתן אמתלא לדבר, כי לא מיעוט החשק הוא הסובב, אלא לצד הכשרת החתן, כי לא היו ישראל ראויים, לצד שהיו בארץ הטמאה והיו לנדה ביניהם, והוצרכו לספור ספירת טהרתם שבע שבתות כדרך ד' נקיים אשר צוה ה' לזבה (עי' זוהר ח"ג עז:). ○ והוא אומר לַצֵּאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פִּירוּשׁ לְסִיכַת יְצִיאָתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, הוא הסובב בעכבת הדבר עד החודש השלישי. והראיה כי כשקרב מ' ימי הכשרתם, בו ביום נסעו בו ביום באו, והוא אומר פֿיום הַזֶּה פֿירוּשׁ שנסעו, בו ביום באו, וכן הובא בדבריהם ז"ל (שבת פז:). שביום שנסעו בו באו.

והצאתי בענין, ואראה עוצם חשקו יתברך בישראל שניכרת מתוך מעשיו, בהעיר למה הטריחם ה' בדרך עד החדש השלישי, ואם לסיבה שכתבנו, עדיין תקשה שהיה לו לקפוץ הארץ ולהגיע למדבר סיני בו ביום, ושם יתעכבו עד ספור שבעה שבועות, ויהיה זמן הכושר כנוצר. ○ אכן זה יגיד עוצם חשק נתינת התורה לישראל, כי לגודל חשקו ברוך הוא בהם לא רצה להביאם ולהתעכב זמן ארוך בלא חתונה בבית חתנות, ולזה היה ממעט הימים, בריחוק מקום. ותקח לך שיעורון של דברים, מחשוק וחשוקתו, כי לא יצטער בעכבתו וכו'. כל זמן שלא הגיעו עד דודים ועדיין לא עלתה כלה לחופתה, אשר לא כן בעת כלה בחופתה לא יעצור כח לעכב וכו'.

¹² שנאמרה ביום ב' סיון, פה תאמר לבית יַעֲקֹב ותגיד לבני יִשְׂרָאֵל, אַתֶּם רֵאִיתֶם וגו' ואָבָא אַתְּכֶם אֵלַי, וְעַתָּה אִם שְׂמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וגו' וְהִיִּיתֶם לִי סֶגְלָה מִכָּל הָעַמִּים וגו' (יתרו יט, ג-ה).

איבערדעם האָט הקדוש ברוך הוא נישט געוואָלט זאָגן פריער, [ווייל] ס'העט שווערער געווען דאָס וואָרטן. [ולכן] האָט מען געוואָרט [מלהביאם] ביז דעמאָלטס, ביז צום זמן, [און] דעמאָלטס האָט מען הערשט מוֹדִיע געווען [לישראל, ענין קבלת התורה וזמנה]. וואָרן אַז מ'ווייסט פריער, איז נאָך שווערער [צו וואָרטן].

עא

ישוב קושיא זו (באופן שני)

וכמו כן יש לומר בכאן, כי ידע הקב"ה שמושה רבינו השתוקק מאוד על הגאולה, ואם היה מקדים להראותו הלכנה שבוה היה תלוי הגאולה, והיה נצרך עוד להמתין מלקדשו עד הלילה, היה הדבר קשה מאוד למושה והיה מצטער על הדבר, ולכן הראה לו סמוך ללילה כשכבר היה ראוי לקדשו מיד

דאָ איז אויך די זעלבע, קאָן זיין.

[ולכן] האָט מען אים נישט געוויזן [די לבנה, נאָר] הערשט ביז סמוך לחשיכה. [ווייל] משה רבינו האָט דאָך 'אַרויסגעקוקט' אויף דער רִגְע [פון די גאולה, ואם היה מודיע לו מקודם] העט ער דאָך געהאַט פון דעם צַעַר [להמתין כל כך עד אותה שעה]. וְהִרְאִיָּה עַר הָאֵט דאָך דעמאָלטס אויך געוואָלט נאָך צואיילן [לקדש עוד ביום ד'], ער האָט אויך געהאַט צַעַר.

[ולכן] האָט אים הקדוש ברוך הוא נישט געוואָלט מַצַּעַר זיין [להודיע לו מצות קידוש החודש עוד מקודם לסמוך לחשיכה, ווייל] 'וואָס פריער' איז דער צַעַר גרעסער, אַז מ'מוז [נאָך] וואָרטן ביז פאַרנאָכטס, אַז מ'מוז לענגער וואָרטן.

איבערדעם האָט ער אים געוויזן הערשט שפעטער [סמוך לחשיכה ממש, ווייל אזוי] וועט שוין נישט זיין דער צַעַר אַזוי גרויס, [און מיט דעם] האָט אים הקדוש ברוך הוא באַהיט פון דעם [צַעַר].

עב

סיום ישוב קושיא ה (באופן ראשון)

יהיה איך שיהיה, מאיזה טעם שהוא, על כל פנים אַזוי איז עס געוועזן דעמאָלטס [שהראהו סמוך לחשיכה, ולא היה אפשר לְאַחַר הדבר יותר מזה, ולכן] האָט עס געדאַרפט צו זיין 'מִיָּד'.

קלב

ברכת הקודש^{נח}

[השם יתברך יעזור שנזכה להושיע בחודש ניסן זה, שלא יעבור זמן החודש בלי איזה תכלית.

והשם יתברך ירחם על עמו ישראל, שהם בלבבות נשברות.

ובמהרה נושע בכל מיני ישועות טובות, בזה החודש אשר ישועות בו מקיפות.

והעיקר שנזכה לישועה האמיתית, שתבא ישועת ה', ויחזיר מלכות לישראל בקדושה ובמהרה על

מחרת הקודש, בישועת כל ישראל ושמחתן, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן].

^{נח} סיום הדרוש חסר על הריקארדינג, והשלמנו בלשה"ק מדברי יואל לפרשת החודש, וקונטרס דברות קודש.